

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 4 ตอนคือ ตอนที่ 1 การศึกษาทางไกล กล่าวถึง หลักการ ความหมาย ลักษณะของการศึกษาทางไกล และการจัดการศึกษาทางไกลในต่างประเทศ ตอนที่ 2 บทบาทของอาจารย์ในระดับอุดมศึกษาตามภารกิจของมหาวิทยาลัย กล่าวถึง แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท บทบาทของอาจารย์ในด้านการสอน การวิจัย การบริการทางวิชาการ และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ตอนที่ 3 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช กล่าวถึง ระบบการศึกษา การจัดการศึกษา และภารกิจหน้าที่ของอาจารย์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช และตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 การศึกษาทางไกล

การศึกษาทางไกล (Distance Education) หรือที่เรียกว่า การสอนทางไกลนั้น เป็นคำที่มีความหมายกว้างครอบคลุมยุทธวิธีต่าง ๆ ที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งเรียกแตกต่างกันไป เช่น การศึกษาทางไปรษณีย์ (Correspondence Study) ในประเทศที่พัฒนาแล้วหรือกำลังพัฒนา การศึกษาที่บ้าน (Home Study) หรือการศึกษาแบบอิสระ (Independent Study) ในประเทศสหรัฐอเมริกา การศึกษาภายนอก (External Study) ในประเทศออสเตรเลีย ฯลฯ ซึ่งเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันมากกว่าการศึกษาทางไกล มีความหมายกว้างครอบคลุมการศึกษาทั้งหมด ซึ่งในที่สุดแล้วการศึกษาทางไกลก็คือ การสอนทางไกล (Distance Teaching) ในความหมายที่เป็นบทบาทของสถาบันที่จัดการศึกษาในระยะทางไกล ส่วนการเรียนทางไกล (Distance Learning) คือ บทบาทในกระบวนการเรียนรู้ของนักศึกษาที่อยู่ในระยะทางไกล

อย่างไรก็ตาม การศึกษาทางไกลก็ไม่ใช่เรื่องใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นในวงการศึกษานะ แม้ว่าจะเพิ่งมามุ่งให้ความสนใจกับการสอนทางไกลในระดับอุดมศึกษา เมื่อปี 1970 แต่ทว่าการศึกษาทางไกลนั้นได้เกิดขึ้นมานานแล้วเป็นเวลา 130 ปี ในหลักสูตรที่เน้นทางด้านเทคนิคและวิชาชีพ และ 100 ปีในหลักสูตรที่มุ่งเน้น

ทางด้านวิชาการในระดับวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย (Rumble and Keegan, อ้างถึงใน Rumble and Harry, 1982 : 1) และสิ่งสำคัญที่จะสะท้อนให้เห็นวิธีการจัดการเรียนการสอนทางไกลในระดับอุดมศึกษาได้เป็นอย่างดีก็คือ หลักการหรือแนวคิดที่นักการศึกษาทางไกลยึดมั่นในการดำเนินงาน ซึ่งทำให้การศึกษาทางไกลมีลักษณะแตกต่างไปจากการศึกษาในระบบเดิม **หลักการที่ว่านี้ก็คือ**

หลักการศึกษาดตลอดชีวิต ถือว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งของการดำรงชีวิต นอกเหนือปัจจัยสี่ซึ่งเป็นวัตถุ การศึกษาเป็นกระบวนการและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับคนตั้งแต่เกิดจนตาย การศึกษาซึ่งไม่ได้ผูกพันอยู่กับช่วงอายุของคน แต่หมายความว่าคนทุก ๆ วัย ทุก ๆ ช่วงอายุ ต้องการโอกาสทางการศึกษา และควรจะได้รับปัจจัยการศึกษาตามความต้องการของแต่ละคน (วิจิตร ศรีस्थาน, 2529 : 45) การศึกษาดตลอดชีวิตจะต้องตอบสนองต่อความต้องการของสังคมและบุคคลทุกเพศทุกวัย โดยจะต้องมีรูปแบบและวิธีการจัดการศึกษาที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของบุคคลทั้งในระบบและนอกระบบ โรงเรียน เนื่องจากสังคมปัจจุบันเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ การที่บุคคลจะดำรงตนอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบันได้อย่างดี มีความสุข จึงจำเป็นต้องศึกษาหาความรู้ให้ทันสมัยอยู่เสมอ ดังนั้นสังคมจึงควรพยายามจัดการศึกษาดตลอดชีวิตให้กับสมาชิกของสังคมให้ได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างกว้างขวาง และทั่วถึง

หลักการศึกษแบบอิสระ เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบต่าง ๆ ที่ผู้เรียนและผู้สอนต่างปฏิบัติภารกิจหน้าที่และความรับผิดชอบของตน แต่สามารถติดต่อกันได้ด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนมีความเป็นอิสระจากรูปแบบของการเรียนในชั้น และเป็นการเปิดโอกาสให้แก่ผู้เรียนที่อยู่นอกระบบการศึกษาได้มีโอกาสศึกษาอย่างต่อเนื่องในสภาพแวดล้อมของตนเอง เพื่อพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของการเป็นศึกษิตอย่างแท้จริง (Wedemeyer, 1977 : 2114-2121) จากคำนิยามข้างต้น พอจะกล่าวได้ว่าการศึกษแบบอิสระนั้น นอกจากผู้เรียนจะต้องทำกิจกรรมการเรียนด้วยตนเองแล้ว ผู้เรียนยังต้องวางแผนและจัดเวลาเรียนด้วยตนเองอีกด้วย ซึ่งถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง การศึกษแบบอิสระก็คือ การศึกษาค้นคว้า ที่ผู้เรียนใช้เวลาส่วนใหญ่ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองในสถานที่ที่สะดวก และมีอำนาจอิสระในการตัดสินใจเรื่องการเรียนของตนตามความต้องการและสภาพการณ์ของแต่ละคน ซึ่งตรงจุดนี้ทำให้เกิดทฤษฎีการเรียนรู้ในระบบการศึกษาทางไกลขึ้น โดยถือว่าการเรียนรู้เป็นเรื่องของแต่ละคนที่กระทำโดยอิสระแตกต่างกัน และเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ โดยอาจจะมี การสนับสนุนการเรียนรู้จากอาจารย์สอนเสริมบ้างเล็กน้อย หรือจากสื่อที่สถาบันจัดสนับสนุน ดังนั้นผู้จัดการศึกษาทางไกลต้องให้ความสำคัญในทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อที่จะกำหนดสื่อการสอนได้อย่างเหมาะสม (Gagne, Briggs and Wager, 1992 : 252)

ผลของการยึดแนวคิดเรื่อง การศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษาแบบอิสระเป็นหลักในการจัดการศึกษา ทำให้เกิดการจัดการศึกษาระบบเปิด (Open Education) ที่ใช้การศึกษาทางไกล จากหลักการทั้งสองทำให้พอจะทราบว่า หลักการของการศึกษาทางไกลควรมีลักษณะใด

หลักการสำคัญของการจัดการศึกษาทางไกล มีลักษณะเปิด ในเรื่องต่อไปนี้

1. เปิดหลักสูตร คือ เปิดสอนหลายสาขาวิชา เพื่อผู้เรียนสามารถเลือกได้ตามความต้องการ ซึ่งเป็น การตอบสนองความต้องการของสังคมทั้งในด้านวิชาการ วิชาชีพ และวิชาเฉพาะ
2. เปิดวิธีการ ใช้วิธีการนำเสนอความรู้หลายรูปแบบ เช่น การสอนทางไปรษณีย์ การสอนทางวิทยุกระจายเสียง การสอนทางวิทยุโทรทัศน์ และการสอนเสริม
3. เปิดการใช้สื่อ คือใช้สื่อหลายประเภท ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อมวลชน สื่อบุคคล และแหล่งทรัพยากรชุมชนในภูมิภาค เพื่อเสริมสร้างสภาพการเรียนรู้ที่ดีให้แก่ผู้เรียน
4. เปิดสถานที่ คือให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกแห่ง
5. เปิดเวลา คือให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาตามความสะดวกของผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนกำหนดตารางเวลาเรียนเองตามความสมัครใจ
6. เปิดบริการ คือให้มีบริการเพื่อการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน ให้ผู้เรียนได้ใช้เพิ่มพูนความรู้มากขึ้น เช่น บริการสอนเสริม บริการให้คำปรึกษา บริการของศูนย์บริการการศึกษา ฯลฯ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมศาสตร์, 2534 : 337-338)
7. เปิดอายุ คือให้ผู้เรียนสามารถเรียนได้โดยไม่จำกัดด้วยวุฒิ แต่มีวินัยด้วยตนเอง
8. เปิดใจ คือพร้อมที่จะรับแนวคิดใหม่และการเปลี่ยนแปลง ยืดหยุ่นตามกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป (ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2531 : 51)

จากหลักการของการจัดการศึกษาทางไกล หากจะนำมาสรุปเป็นคำนิยามของคำว่า การศึกษาทางไกล คงจะมีความหมายดังที่นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ไว้ดังนี้

เบิร์ก และ ฟรีวิน (Burge and Frewin, 1985 อ้างถึงในมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมศาสตร์, 2534 : 5) ให้ความหมายการเรียนทางไกลว่า หมายถึงกิจกรรมการเรียนที่สถาบันศึกษาได้จัดทำเพื่อให้ผู้เรียน ซึ่งไม่สามารถจะเข้าเรียนในชั้นเรียนที่มีการสอนตามปกติได้ กิจกรรมการเรียนที่จัดให้มีนี้จะมีการผสมผสานวิธีการที่สัมพันธ์กับทรัพยากร การกำหนดให้มีระบบการจัดส่งสื่อการสอนและมีการวางแผนดำเนินการ รูปแบบของทรัพยากรประกอบด้วยเอกสารสิ่งพิมพ์ สื่อทัศนูปกรณ์ สื่อคอมพิวเตอร์ ซึ่ง

ผู้เรียนอาจเลือกใช้สื่อเฉพาะตนหรือเฉพาะกลุ่มได้ ส่วนระบบการจัดส่งสื่อนั้นก็มีการใช้เทคโนโลยีนานาชนิด สำหรับระบบบริหารก็มีการจัดตั้งสถาบันการศึกษาทางไกลขึ้นเพื่อรับผิดชอบจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

โอชัว (Ochoa อ้างถึงในมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช, 2534 : 5) ให้ความหมายว่า การศึกษาทางไกลคือ การศึกษาที่มีการจัดระบบการเลือกใช้สื่อการสอนทั้งแบบเก่าและแบบใหม่ที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนการสอนด้วยตนเอง เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายการศึกษากลายเป็นการเฉพาะ โดยการจัดการศึกษาดังกล่าวนี้มีศักยภาพที่จะครอบคลุมสถานะทางภูมิศาสตร์ได้มากกว่าระบบการศึกษาที่มีการเผชิญหน้ากันระหว่างผู้เรียนและผู้สอน

โฮล์มเบิร์ก (Holmberg, 1981 : 11-13) ได้ให้ความหมายของการศึกษาทางไกลว่า เป็นการศึกษาที่ผู้เรียนและผู้สอนอยู่ห่างไกลกัน แต่มีปฏิสัมพันธ์กันด้วยการใช้ระบบการสื่อสารแบบสองทางที่มีการเตรียมสื่อการศึกษาไว้ล่วงหน้าเป็นอย่างดี เป็นการศึกษาสำหรับผู้เรียนจำนวนมากโดยอาศัยสื่อมวลชน มีการเรียนการสอนตามแบบอย่างของโรงงานอุตสาหกรรม และมีบริการให้คำปรึกษาระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนเป็นบางโอกาส

สำหรับ คีแกน (Keegan, 1983 : 15) ก็ได้ให้คำนิยามของการศึกษาทางไกลไว้ในทำนองเดียวกันว่า การศึกษาทางไกลเป็นการศึกษาที่มีลักษณะดังนี้ ผู้สอนและผู้เรียนแยกกันอยู่คนละที่ หน้าที่เฉพาะขององค์กรที่จัดการศึกษาคือ การวางแผนและเตรียมวัสดุการศึกษา ใช้สื่อทางเทคนิคหลายประเภท จัดการสื่อสารแบบสองทาง และให้มีการสัมมนากันในบางโอกาส

วิจิตร ศรีสอาน (2529 : 4 - 5) ได้ให้ความหมายของการศึกษาทางไกลว่าหมายถึง การที่ผู้เรียนและผู้สอนอยู่ห่างไกลกันแต่สามารถมีกิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกันได้ โดยอาศัยสื่อการสอนในรูปแบบของสื่อประสม ซึ่งได้แก่ สื่อทางค่านาไปรษณีย์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และการสอนเสริม เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนเรียนได้เองให้มากที่สุด โดยไม่ต้องมาเข้าชั้นเรียนตามปกติ ผู้เรียนและผู้สอนมีโอกาสพบกันอยู่บ้าง ณ ศูนย์บริการการศึกษาเท่าที่จำเป็น

ซัยยงค์ พรหมวงศ์ และ สิริวรรณ ศรีพหล (2531 : 6) ให้ความหมาย ระบบการสอนทางไกลว่า หมายถึงระบบที่ผู้สอนและผู้เรียนอยู่ไกลกัน ใช้วิธีการถ่ายทอดเนื้อหาสาระโดยผ่านสื่อประสมที่ช่วยให้ผู้เรียนที่อยู่ต่างถิ่นต่างที่กัน สามารถศึกษาหาความรู้ในเวลาเดียวกันหรือเวลาต่างกันได้

นิคม ทนแดง (2534 : 482) กล่าวว่า การศึกษาทางไกล (Distance Education) เป็นคำที่ประเทศในยุโรปใช้ เป็นระบบการศึกษาที่พัฒนามาในทำนองเดียวกันกับการศึกษาอิสระของอเมริกา ซึ่งมีความหมายรวมทั้งการศึกษาทางไปรษณีย์ และการศึกษาแบบเปิดด้วย การศึกษาทางไกลจัดการเรียน

การสอนโดยการใช้สื่อต่าง ๆ ส่งไปให้ผู้เรียนศึกษาด้วยตนเอง โดยไม่ต้องมาเข้าชั้นเรียนเป็นประจำเหมือน การศึกษาในระบบปกติทั่วไป นักศึกษาอาจอยู่ใกล้หรือห่างไกลจากสถาบันหรือผู้สอนก็ได้ การศึกษาทางไกลเป็นระบบที่ตอบสนองต่อแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตได้เป็นอย่างดี

เนื่องจากการศึกษาทางไกลมีความแตกต่างไปจากการศึกษาในรูปแบบอื่น ดังปรากฏในส่วนที่เป็นหลักการและคำนิยามของนักวิชาการที่ได้ให้ไว้ ซึ่งจากคำนิยามดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึง**เฉพาะของการศึกษาทางไกล**ในประการต่าง ๆ ดังนี้

1. ผู้เรียนและผู้สอนอยู่ห่างไกลกัน การเรียนรู้จะเกิดขึ้นจากสื่อ การติดต่อโดยตรงระหว่างผู้เรียนและผู้สอนจะน้อยกว่าการศึกษาตามระบบปกติ
2. เน้นผู้เรียนเป็นจุดศูนย์กลางของการเรียน โดยผู้เรียนจะมีอิสระในการเลือกเรียนวิชา เลือกเวลาเรียนตามที่เห็นสมควร นอกจากนี้ยังกำหนดสถานที่เรียนของตนเองได้ พร้อมทั้งกำหนดวิธีการเรียน และควบคุมการเรียนด้วยตนเอง
3. ใช้สื่อและเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือหลักในการบริหารและบริการ โดยจะไม่ใช้สื่อบุคคล เป็นสื่อหลักในการจัดการเรียนการสอนเหมือนการศึกษาปกติ แต่จะใช้เป็นสื่อเสริม สื่อและเทคโนโลยี การศึกษาที่ใช้ในระบบการศึกษาทางไกล ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุกระจายเสียง สื่อวิทยุโทรทัศน์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อคอมพิวเตอร์ และสื่อการสอนทางโทรศัพท์ เป็นต้น
4. ดำเนินงานและควบคุมคุณภาพในรูปแบบขององค์คณะบุคคล มีการสร้างระบบและองค์กรขึ้น รับผิดชอบในการพัฒนาหลักสูตรและผลิตสื่อการสอนประเภทต่าง ๆ โดยมีได้อยู่ภายใต้บุคคลหรือองค์กร เดียวโดยเฉพาะ แต่เป็นการจัดการศึกษาที่มีการดำเนินงานในรูปองค์คณะบุคคล และมีองค์กรหลายองค์กร รับผิดชอบ จึงสามารถควบคุมและตรวจสอบได้ทุกขั้นตอน
5. มีการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ กระบวนการพัฒนาหลักสูตรและผลิตเอกสาร ตลอดจน สื่อการสอน จะคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญหลายฝ่ายทั้งในด้านเนื้อหา ด้านสื่อ และด้านการจัดและประเมินผล เพื่อให้มีการดำเนินงานและผลิตผลงานที่เป็นระบบ
6. ใช้กระบวนการทางอุตสาหกรรมในการถ่ายทอดเนื้อหาสาระไปสู่ผู้เรียนจำนวนมาก เนื่อง จากการศึกษาทางไกลเป็นการสอนที่ให้แก่ผู้เรียนจำนวนมากในเวลาเดียวกัน ฉะนั้นการดำเนินงานในด้าน การผลิต การเตรียมและจัดส่งสื่อการศึกษา จึงต้องจัดทำในรูปของกิจกรรมทางอุตสาหกรรม กล่าวคือ มีการนำเอาเทคนิค วิธีการผลิตและการดำเนินงานเป็นขั้นตอนตามระบบอุตสาหกรรมมาใช้

7. เน้นด้านการผลิตและจัดส่งสื่อการสอนมากกว่าการทำการสอนโดยตรง สถาบันที่สอนในระบบปิดจะทำหน้าที่เกี่ยวกับการสอนผู้เรียนโดยตรงเป็นหลักใหญ่ แต่สถาบันการสอนในระบบทางไกลจะเปลี่ยนจากการสอนเป็นรายบุคคล มาเป็นการสอนเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้สถาบันจะรับผิดชอบด้านการจัดส่งเอกสารและสื่อการศึกษา การประเมินผลเรียน และการจัดสอนเสริมในศูนย์ภูมิภาค

8. มีการจัดตั้งหน่วยงานและโครงสร้างขึ้นสนับสนุนการสอนและบริการผู้เรียน เช่น จัดตั้งศูนย์การศึกษาประจำท้องถิ่น หรือประจำภาคขึ้น ด้วยการเชิญบุคลากรท้องถิ่นหรือใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเป็นส่วนเสริมของการจัดการศึกษาด้วย

9. ใช้การติดต่อสื่อสารแบบสองทาง แม้จะใช้สื่อในการจัดการเรียนการสอน แต่การติดต่อระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนก็ยังคงเป็นไปในรูปของการติดต่อแบบสองทาง โดยจดหมายและโทรศัพท์ นอกจากนี้ทางสถาบันยังจัดให้มีการติดต่อกับผู้เรียนด้วย การจัดสอนเสริมแก่นักศึกษา ณ ศูนย์บริการการศึกษา ตามช่วงเวลาและวิชาที่สถาบันกำหนด (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช, 2534 : 6-9)

นอกจากนี้ โทนี่ เคย์ (Tony Kaye) ยังได้กล่าวถึงการศึกษาทางไกลว่าอาจจะมีลักษณะอย่างไรอย่างหนึ่งหรือมากกว่า ดังนี้

- เกี่ยวกับผู้เรียน ผู้เรียนมีเสรีภาพเพิ่มขึ้นเกี่ยวกับเวลาเรียน และสถานที่เรียน ทำให้ผู้เรียนซึ่งหมดโอกาสรับการศึกษาตามแบบเดิมได้มีโอกาสในการเรียนอีกครั้งหนึ่ง
- เกี่ยวกับอุปกรณ์การเรียน และวิธีสอน มีแนวโน้มที่จะปรับปรุงโครงสร้างของหลักสูตร มีการใช้สื่อการเรียนชนิดต่าง ๆ มีการจัดหาอุปกรณ์การเรียนเพื่อให้เหมาะสมกับการศึกษาด้วยตนเอง
- เกี่ยวกับการสนับสนุนการดำเนินงาน มีการผลิตวัสดุอุปกรณ์ ซึ่งใช้ดำเนินงานรวมกันแห่งเดียว ณ ส่วนกลาง แล้วกระจายวัสดุอุปกรณ์นั้นออกไปยังสถานที่ห่างไกล ซึ่งใช้เป็นที่ยังจัดการสอน
- เกี่ยวกับเศรษฐกิจ ค่าใช้จ่ายในระยะแรกอาจจะสูง แต่ระยะต่อไปจะลดลง ทำให้ค่าใช้จ่ายรายหัวต่อผู้เรียนลดลง เมื่อจำนวนผู้เรียนเพิ่มขึ้น

(Tony Kaye อ้างถึงใน สมหญิง กลั่นศิริ, ผู้แปล, 2525 : 1-2)

จากลักษณะและธรรมชาติของการศึกษาทางไกลที่แตกต่างไปจากระบบการสอนตามปกติ ทำให้จำเป็นต้องใช้เวลาในการพัฒนาสื่อการเรียน และลงทุนสูงในระยะแรก แต่ก็สามารถให้บริการและตอบสนองแก่ผู้เรียนและผู้สนใจใฝ่หาความรู้ได้อย่างกว้างขวางและทั่วถึงพร้อมในเวลาเดียวกัน ด้วยลักษณะ

เช่นนี้ทำให้การศึกษาทางไกลเป็นทางเลือกที่น่าทดลอง ดังที่เฮกมุลเดอร์ (Hakemulder) ได้กล่าวว่า การศึกษาทางไกลมีความเหมาะสมอยู่หลายประการคือ

- เป็นการศึกษาที่สามารถนำความรู้เข้าถึงประชาชนผู้อยู่ห่างไกล ซึ่งครั้งหนึ่งเราไม่สามารถเข้าถึงเขาได้
- เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นได้หลายรูปแบบ หลายระดับ หลายจุดประสงค์ ซึ่งผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้ตามความเหมาะสม
- เป็นการศึกษาที่ลงทุนน้อย โดยการผลิตวัสดุอุปกรณ์การเรียนจากแหล่งกลาง แล้วกระจายวัสดุอุปกรณ์เหล่านั้นไปยังผู้เรียน เพื่อทำการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง (ทั้งนี้ต้องมีจำนวนผู้เรียนมากพอ) (Hakemulder อ้างถึงใน สมหญิง กลั่นศิริ, ผู้แปล, 2525 : 2)

โดยสรุป การศึกษาทางไกลเป็นการจัดการเรียนการสอนที่ไม่มีการเผชิญหน้ากันระหว่างผู้เรียนและผู้สอน แต่อาศัยการเรียนรู้จากสื่อต่าง ๆ ที่ผู้สอนจัดทำขึ้นและส่งไปให้ โดยผู้เรียนเป็นผู้กำหนดหรือเป็นผู้จัดการเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง จึงทำให้การศึกษาทางไกลมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป เช่น การศึกษาแบบเปิด การศึกษาทางไปรษณีย์ การสอนทางวิทยุ-โทรทัศน์ ฯลฯ ไม่ว่าจะเรียกอย่างไรก็ตาม การศึกษาทางไกลก็ได้นำมาใช้กับการศึกษาระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยเปิดมากกว่าการศึกษาระดับอื่น ซึ่งวิจิตร ศรีสอาน เชื่อว่ามีความไม่เสมอภาคในโอกาสทางการศึกษามากกว่าระดับอื่น ๆ ต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาช้านาน และมีความเชื่อมั่นว่ามหาวิทยาลัยเปิดน่าจะเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยเสริมสร้างความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาระดับอุดมศึกษา ตามหลักการศึกษาคือชีวิตได้เป็นอย่างดี (วิจิตร ศรีสอาน, 2531 : 9-10) ดังที่ ดัก (Duke) ได้กล่าวเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยเปิดว่า มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้แก่ผู้เสียเปรียบในสังคมได้มีโอกาสที่เท่าเทียมกันในการศึกษาอย่างแท้จริง (Duke, 1978 : 4) จากแนวคิดและลักษณะของการศึกษาทางไกล จะเห็นว่าเอื้อต่อการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาได้ดี จึงได้มีประเทศต่าง ๆ นำไปพัฒนาและจัดตั้งเป็นมหาวิทยาลัยเปิดในระบบการสอนทางไกลขึ้น ดังที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

การจัดการศึกษาทางไกลในต่างประเทศ

ด้วยเหตุที่การศึกษาทางไกลเป็นการศึกษารูปแบบเดียวในขณะนี้ที่เปิดโอกาสและขยายโอกาสทางการศึกษาแก่ผู้เสียเปรียบในสังคม ได้มีโอกาสศึกษาในระดับอุดมศึกษา จึงทำให้การศึกษาทางไกลเป็นที่นิยมแพร่หลายและขยายตัวอย่างรวดเร็วในประเทศต่าง ๆ ซึ่งในที่นี้จะขอยกตัวอย่างการจัดการศึกษาทางไกลของประเทศที่พัฒนาแล้ว ได้แก่ ประเทศอังกฤษ ญี่ปุ่น อิสราเอล และออสเตรเลีย

การศึกษาทางไกลของประเทศอังกฤษ

การจัดการศึกษาทางไกลของประเทศไทยในระดับมหาวิทยาลัยได้เริ่มขึ้นครั้งแรกที่ มหาวิทยาลัยลอนดอน ในปี พ.ศ. 2379 ต่อมาได้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเปิดแห่งอังกฤษ (The Open University) ขึ้นอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2512 เป็นมหาวิทยาลัยที่จัดการศึกษาทางไกลอย่างเต็มรูปแบบ และจากความสำเร็จของมหาวิทยาลัยเปิดแห่งนี้จึงเป็นต้นแบบของมหาวิทยาลัยเปิดในประเทศต่าง ๆ

มหาวิทยาลัยเปิดของอังกฤษจัดการศึกษาทางไกลในหลักสูตรระดับปริญญาตรี และหลักสูตรระดับปริญญาโท-เอก โดยเน้นการศึกษาค้นคว้าและวิจัย รวมทั้งหลักสูตรการศึกษาต่อเนื่องสำหรับผู้ที่ไม่ต้องการรับปริญญา แต่ต้องการศึกษาเฉพาะเรื่อง มหาวิทยาลัยเปิดรับนักศึกษาโดยไม่จำกัดพื้นฐานความรู้ แต่ผู้สมัครเรียนจะต้องมีอายุอย่างน้อย 21 ปีขึ้นไป และมีภูมิลำเนาอยู่ในประเทศ สำหรับการเรียนการสอน นั้นมีการใช้สื่อประเภทต่าง ๆ ตั้งแต่สื่อสิ่งพิมพ์ซึ่งเป็นสื่อหลัก ประกอบด้วยตำราเรียน บทสรุปของรายการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ประกอบบทเรียน แบบฝึกหัดที่นักศึกษาจะต้องส่งกลับไปตรวจ โดยคอมพิวเตอร์และที่ตรวจโดยอาจารย์ที่ปรึกษา นอกจากตำราเรียนและเอกสารเสริมต่าง ๆ แล้ว ชุดวิชาที่เปิดสอนจะมีรายการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ประกอบในแต่ละหน่วยการเรียน สื่อการสอนเหล่านี้ผลิตและออกอากาศ โดยความร่วมมือของสถานีวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ บีบีซี. (The British Broadcasting Corporation : BBC.) นอกจากนี้ยังมีสื่อโทรทัศน์ ได้แก่ เทปเสียง วีดิทัศน์ สื่อชุดการเรียนหรือชุดการทดลอง สำหรับบางชุดวิชาในสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สื่อคอมพิวเตอร์ สำหรับชุดวิชาที่ต้องมีการฝึกปฏิบัติด้วยคอมพิวเตอร์ รวมทั้งสื่อสมัยใหม่อื่น ๆ เช่น การสอนเสริมทางโทรศัพท์ เพื่อบริการตอบคำถามต่าง ๆ แก่นักศึกษา

เพื่อสนับสนุนนักศึกษาทางไกลให้เรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มหาวิทยาลัยได้จัดตั้งศูนย์บริการการศึกษาขึ้นตามภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ เพื่อเป็นสถานที่สำหรับจัดการสอนเสริมในภาคฤดูร้อน การปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม การสัมมนาหรือพบปะกันระหว่างอาจารย์และนักศึกษา โดยมหาวิทยาลัยได้ส่งอาจารย์ประจำและสรรหาผู้เชี่ยวชาญในท้องถิ่นร่วมเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาทั่วไป และอาจารย์ที่ปรึกษาประจำวิชาให้กับนักศึกษาในภูมินาคนั้น ๆ

สำหรับการประเมินผลการเรียนของนักศึกษา จะมีการทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอย่างต่อเนื่อง และประเมินผลปลายปีเมื่อจบหลักสูตรชุดวิชาที่ลงทะเบียน (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช, 2534 : 236-243)

ในกระบวนการผลิตชุดวิชาของมหาวิทยาลัยเปิดของอังกฤษนั้น ได้ใช้วิธีการบูรณาการสื่อการศึกษาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยจัดทำในรูปของคณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชา ซึ่งมหาวิทยาลัยได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอกมาร่วมเขียนตำราและผลิตสื่อให้กับมหาวิทยาลัย และยังได้รับความร่วมมือจากสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นเครือข่ายศูนย์บริการการศึกษาให้อีกด้วย

การศึกษาทางไกลของประเทศญี่ปุ่น

การศึกษาทางไกลของประเทศญี่ปุ่นพัฒนามาจากการจัดการศึกษาทางไปรษณีย์ของสถาบันการศึกษาปกติที่พยายามขยายการเรียนการสอนของสถาบันไปยังกลุ่มประชากรที่ไม่สามารถจะมาเข้าชั้นเรียนได้ โดยส่งเอกสารและตำราเรียนไปให้นักศึกษาทางไกลได้ศึกษาด้วยตนเอง และจากการขยายตัวของการศึกษาและการพัฒนาสื่อสารโทรคมนาคม ทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นมีแนวความคิดที่จะจัดการศึกษาทางไกลโดยใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ จึงได้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยทางอากาศ (The University of the Air) ขึ้นในปี พ.ศ. 2526 ที่เมืองชิบะ (Chiba City) โดยมีมูลนิธิมหาวิทยาลัยทางอากาศ (University of the Air Foundation) เป็นผู้ดำเนินกิจการการบริหารมหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยทางอากาศของญี่ปุ่นรับนักศึกษาโดยไม่มีการสอบแข่งขัน โดยจัดหลักสูตรระดับปริญญาตรีแก่ผู้จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเข้าเป็นนักศึกษาปกติ และรับสมัครนักศึกษาพิเศษที่ไม่มีวุฒิมัธยมศึกษาตอนปลายเข้าทดลองเรียน เมื่อเรียนครบ 16 หน่วยกิตแล้วสามารถขอเปลี่ยนสถานะเป็นนักศึกษาปกติและศึกษาต่อจนจบหลักสูตรระดับปริญญาตรีได้ นอกจากนี้มหาวิทยาลัยยังเปิดหลักสูตรระยะสั้นโดยไม่รับปริญญาแก่ผู้ที่สนใจจะศึกษาบางวิชาที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง

มหาวิทยาลัยทางอากาศของญี่ปุ่นจัดการเรียนการสอนผ่านสื่อต่าง ๆ ได้แก่ สื่อวิทยุกระจายเสียงและสื่อวิทยุโทรทัศน์ ซึ่งเป็นสื่อหลัก และมีตำราประกอบบทเรียน ซึ่งใช้ควบคู่กับการสอนทางอากาศ ในแต่ละภาคเรียน (ประมาณ 15 สัปดาห์) วิชา 2 หน่วยกิต จะมีรายการสอนทางอากาศจำนวน 15 ครั้ง เฉลี่ยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง โดยมีความยาวประมาณ 45 นาทีต่อรายการ ส่วนวิชาที่มี 4 หน่วยกิต จะมีรายการสอนทางอากาศจำนวน 30 ครั้ง เฉลี่ยสัปดาห์ละ 2 ครั้ง ๆ ละ 45 นาที นอกจากนี้นักศึกษาจะต้องเข้ารับการสอนเสริม ซึ่งจัดโดยศูนย์บริการการศึกษาในภูมิภาคต่าง ๆ และก่อนที่จะจบหลักสูตรปริญญาตรี นักศึกษาจะต้องผ่านกิจกรรมพลศึกษาอย่างน้อย 1 หน่วยกิต และในปีสุดท้ายจะต้องทำวิทยานิพนธ์อีก 6 หน่วยกิต ภายใต้การดูแลของอาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งจะจบหลักสูตรและสามารถรับปริญญาจากมหาวิทยาลัยทางอากาศได้

การผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์รวมถึงสื่ออื่น ๆ ของมหาวิทยาลัยทางอากาศ ได้รับความร่วมมือจากสถาบันสื่อการศึกษาแห่งชาติ ทำหน้าที่เป็นผู้ผลิตโดยมีอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาเป็นผู้รับผิดชอบในด้านเนื้อหาวิชาของรายการ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2534 : 250-256)

การศึกษาทางไกลของประเทศอิสราเอล

แนวคิดในการจัดการศึกษาทางไกลเริ่มจากความต้องการพัฒนาการใช้สื่อทางไกลเพื่อพัฒนาระบบการสอนปกติ โดยมีการทดลองจัดตั้งศูนย์วิทยุโทรทัศน์เพื่อการสอนและศูนย์เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาขึ้น ต่อมาได้มีข้อเสนอแนะให้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเปิดที่ดำเนินการเรียนการสอนแตกต่างจากมหาวิทยาลัยระบบปกติที่มีอยู่ และเพื่อเปิดโอกาสทางการศึกษาแก่ชนกลุ่มน้อย จึงได้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสำหรับทุกคน (Everyman's University) ขึ้นในปี พ.ศ. 2517 ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นมหาวิทยาลัยเปิดแห่งอิสราเอล (The Open University of Israel) โดยจัดหลักสูตร 4 ประเภทคือ หลักสูตรระดับปริญญาตรี หลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือหลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา หลักสูตรสำหรับการศึกษาผู้ใหญ่ และหลักสูตรการศึกษาวิชาชีพ

มหาวิทยาลัยเปิดรับนักศึกษาโดยไม่มีการทดสอบ แต่ผู้สมัครต้องมีพื้นฐานความรู้เทียบเท่ากับเกรด 11 นักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนแต่ละชุดวิชาจะได้รับตำราและเอกสารทางไปรษณีย์ ซึ่งผลิตขึ้นโดยคณาจารย์ประจำวิชา ซึ่งประกอบด้วย อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาจากภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย นอกจากตำราและเอกสารดังกล่าวซึ่งเป็นสื่อหลักแล้ว แต่ละชุดวิชายังมีรายการวิทยุโทรทัศน์ประกอบอีกประมาณ 6-12 รายการ ออกอากาศสัปดาห์ละ 5 ชั่วโมง และรายการวิทยุกระจายเสียงสัปดาห์ละ 65 ชั่วโมง นอกจากนี้ยังมีสื่อเสริมการสอนทางไกลอื่น ๆ เช่น เทปบันทึกเสียง วีดิทัศน์ ชุดการทดลองในวิชาวิทยาศาสตร์ รวมทั้งการจัดอาจารย์ประจำสาขาช่วยให้คำแนะนำและสอนเสริมแก่นักศึกษาตามศูนย์บริการการศึกษาในภูมิภาค การประเมินผลการเรียนประกอบด้วยการประเมินระหว่างภาคเรียนและการสอบปลายภาคในสัดส่วนประมาณร้อยละ 40 และ 60 ตามลำดับ นักศึกษาที่สามารถผ่านการประเมินในชุดวิชาครบตามหลักสูตรก็สามารถจะขอรับปริญญาจากมหาวิทยาลัยได้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2534 : 263-267)

การศึกษาทางไกลของประเทศออสเตรเลีย

การศึกษาทางไกลของประเทศออสเตรเลียเริ่มมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 20 เพื่อเปิดโอกาสทางการศึกษาแก่ผู้ที่อยู่ในชนบทห่างไกลได้รับการศึกษามากขึ้น เนื่องจากประเทศออสเตรเลียมีอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาล ประชากรอยู่กระจัดกระจาย การจัดการศึกษาให้ทั่วถึงจึงเป็นไปได้ยาก การจัดการศึกษาทางไกลในยุคแรกใช้สื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อหลัก และเสริมด้วยวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และสื่ออื่น ๆ ต่อมาได้มีการขยายการจัดการศึกษาทางไกลอย่างกว้างขวาง โดยจัดเป็นระบบการศึกษานอกชั้นเรียนในสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ซึ่งเป็นลักษณะการจัดการศึกษาทางไกลที่แตกต่างไปจากประเทศอื่น ๆ กล่าวคือ มีการจัดหน่วยงานการศึกษาทางไกลขึ้นในมหาวิทยาลัยที่ทำการสอนในระบบเดิม โดยรับนักศึกษาเข้าเรียนทั้งในระบบปกติและระบบทางไกลคู่ขนานและเสริมซึ่งกันและกัน นักศึกษาสามารถเปลี่ยนสถานภาพจากนักศึกษาที่เรียนระบบปกติมาเป็นระบบทางไกล หรือจากระบบทางไกลไปเป็นระบบปกติได้

หน่วยงานการศึกษานอกหรือหน่วยงานการศึกษาทางไกลจะรับผิดชอบการกำหนดรูปแบบและวิธีการเรียนการสอน การจัดตั้งคณะกรรมการผลิตชุดวิชาและสื่อการสอน การจัดทำสื่อการสอน การรับสมัครนักศึกษา การจัดส่งสื่อการสอน ฯลฯ ความรับผิดชอบของหน่วยนี้ในแต่ละสถาบันจะแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับปรัชญาของแต่ละสถาบัน สำหรับอาจารย์ผู้สอนในระบบทางไกล โดยปกติแล้วจะใช้อาจารย์ที่สอนในระบบปกติ โดยไม่แยกออกจากกัน

การสอนทางไกลในประเทศออสเตรเลียก็เช่นเดียวกับสถาบันการศึกษอื่นในประเทศต่าง ๆ ที่ส่วนใหญ่ใช้สื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อการเรียนหลัก สำหรับการผลิตสื่อสิ่งพิมพ์จะมีคณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชา ซึ่งประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก อาจารย์ผู้สอนวิชานั้น ประธานฝ่ายผลิต บรรณาธิการ ผู้ออกแบบสิ่งพิมพ์ และผู้ตรวจลิขสิทธิ์ การผลิตเอกสารการสอนชุดวิชาหนึ่ง ๆ จะใช้เวลาประมาณ 2 ปี นอกจากสื่อสิ่งพิมพ์ซึ่งเป็นสื่อหลักแล้ว ยังมีสื่อเสริมอื่น ๆ อีกได้แก่ เทปเสียง เทปวีดิทัศน์ สื่อคอมพิวเตอร์ ซึ่งต้องใช้ทักษะทางเทคนิคระดับสูง ระบบการสอนทางโทรศัพท์ และการประชุมในระบบทางไกล (Teleconference) เพื่อให้การสอนนักศึกษาที่อยู่กระจัดกระจายกันเป็นไปในรูปแบบเดียวกันและในเวลาเดียวกัน

นอกจากจะใช้สื่อช่วยในการสอนแล้ว การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการให้นักศึกษาเข้ามาอยู่ร่วมกัน จะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และเพิ่มพูนทักษะในส่วนที่ไม่อาจจะจัดทำได้ด้วยการศึกษาที่บ้านด้วยตนเอง ตลอดจนการจัดสอนเสริมตามศูนย์บริการการศึกษาในท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อให้บริการการเรียนการสอนแก่

นักศึกษาโดยตรง อาจารย์ที่สอนเสริมส่วนใหญ่จะเป็นอาจารย์ประจำมหาวิทยาลัย และทำการสอนทั้งในระบบปกติและระบบทางไกล (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช, 2534 : 272-276)

โดยสรุปการจัดการศึกษาทางไกลของประเทศทั้งสี่ได้แก่ อังกฤษ ญี่ปุ่น อิสราเอล และออสเตรเลีย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว จะเห็นว่ามีการพัฒนามาแล้วอย่างยาวนาน ซึ่งมีความแตกต่างกันในรูปแบบและวิธีการ ตลอดจนการใช้สื่อการเรียนการสอน ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาทางไกลในแต่ละประเทศ การจัดมีทั้งการจัดตั้งสถาบันการศึกษาทางไกลขึ้นโดยเฉพาะ และการสอนระบบทางไกลในมหาวิทยาลัยระบบปกติ ส่วนใหญ่จะจัดการสอนในรูปแบบของสื่อประสม โดยมีสื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อหลัก และมีสื่ออื่น ๆ เป็นสื่อเสริม ยกเว้นมหาวิทยาลัยทางอากาศของญี่ปุ่นที่ใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์เป็นสื่อหลัก ซึ่งบางสถาบันที่มีการพัฒนาสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษาไปอย่างรวดเร็วก็จะนำความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมาจัดเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน เช่น การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน การสอนเสริมทางโทรศัพท์ การประชุมทางไกล ตลอดจนการสอนผ่านดาวเทียม อย่างไรก็ตามสื่อต่าง ๆ ที่ผลิตขึ้น จะจัดทำในรูปแบบของคณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชา ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านจากภายนอกและจากอาจารย์ประจำวิชาที่จะเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ผ่านสื่อไปสู่ผู้เรียน เพื่อช่วยให้นักศึกษาสามารถศึกษาด้วยตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ บทบาทของอาจารย์ในระบบการศึกษาทางไกลจึงเป็นผู้ผลิตสื่อประเภทต่าง ๆ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุกระจายเสียง สื่อวิทยุโทรทัศน์ สื่อโสตทัศน์ และสื่อสอนเสริม นอกจากนี้อาจารย์ยังทำหน้าที่เป็นสื่อบุคคลโดยเป็นผู้สอนเสริมและให้คำปรึกษาแนะนำแก่นักศึกษาโดยตรง

ตอนที่ 2 บทบาทของอาจารย์ในระดับอุดมศึกษาตามภารกิจของมหาวิทยาลัย

ก่อนที่จะทราบว่าอาจารย์ในระดับอุดมศึกษามีบทบาทหน้าที่อย่างไร ควรจะได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดหรือคำนิยามของคำว่า บทบาท ก่อนว่ามีความหมายอย่างไร

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า บทบาท (Role) ไว้ดังนี้

ซาเจน สแตนเฟลด์ (Sargent Stansfeld, 1951 : 360) กล่าวถึงความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาทของบุคคลใดก็คือรูปแบบหรือชนิดของพฤติกรรมทางสังคม ซึ่งน่าจะมีความหมายเหมาะสมกับบุคคลนั้น ๆ และเป็นไปตามความต้องการและความคาดหวังของบุคคลที่อยู่ในกลุ่ม

เซกคอร์ด และ แบคแมน (Secord and Backman, 1964 : 454) ได้กล่าวถึงความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาทคือการมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างพฤติกรรมที่คาดหวังของบุคคล 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งคือผู้ดำรงตำแหน่ง และอีกฝ่ายหนึ่งคือบุคคลอื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับตำแหน่งนั้น

การ์เตอร์ วี กูด (Carter V. Good, 1964 : 502) ได้อธิบายความหมายของคำว่าบทบาทว่า หมายถึงลักษณะที่แสดงออกของบุคลากรภายในกลุ่ม รูปแบบของพฤติกรรมที่คาดหวังตามตำแหน่งหน้าที่ หรือการแสดงออกของแต่ละบุคคลตามความมุ่งหวังของสังคม

เคธ เดวิส (Keith Devis, 1962 : 40) ยังได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบว่า การที่บุคคลจะดำรงตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง ต้องมีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบกำหนดควบคู่ไว้กับตำแหน่งนั้นเสมอ บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบที่กำหนดไว้จะต้องเป็นที่รู้และเข้าใจกันระหว่างบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งเองและบุคคลอื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

คลาร์ก และคนอื่น (Clark and others, 1979 : 47-48) ให้ความหมายของบทบาทว่าเป็นหน้าที่ที่บุคคลพึงกระทำ เมื่อเข้าครอบครองตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง ซึ่งรวมทั้งหน้าที่ตามตำแหน่งและตามความคาดหวัง

แมค โดนัลด์ และเชลเลนเบิร์ก (Mac Donald and Schellenberg, 1971 : 3) ให้ความหมายของบทบาทว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เพราะหากไม่มีความสัมพันธ์ต่อกันแล้ว แนวคิดเรื่องบทบาทก็จะไม่เกิดขึ้น และพร้อมกันนี้ได้อ้างถึง Levinson (Mac Donald and Schellenberg, 1971 : 11) ซึ่งได้ให้ความหมายของบทบาทว่า

1. บทบาท หมายถึงเกณฑ์ปกติ (Norms) ความคาดหวัง (Expectation) ข้อห้าม (Taboos) ความรับผิดชอบ (Responsibilities) และลักษณะอื่น ๆ เกี่ยวกับตำแหน่งตามที่สังคมกำหนด จะเห็นได้ว่าตามความหมายนี้ บทบาทหมายถึงหน้าที่ที่บุคคลพึงกระทำ

2. บทบาท หมายถึง ความคิดเห็นของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งพึงคิดและกระทำเพื่อตำแหน่งนั้น ๆ ในความหมายนี้ บทบาทเป็นความคาดหวังของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งนั้น ๆ ต่อบทบาทที่ตนเองต้องประพฤติปฏิบัติ

3. บทบาท หมายถึง แนวทางที่บุคคลพึงกระทำเมื่อดำรงตำแหน่งนั้น ๆ ในความหมายนี้ บทบาท คือการที่บุคคลผู้ดำรงตำแหน่งประพฤติปฏิบัติบทบาทตามความคาดหวังของสังคมที่กำหนดไว้สำหรับตำแหน่งนั้น ๆ

สำหรับนักการศึกษาของประเทศไทย ได้ให้ความหมายของคำว่าบทบาทไว้ดังนี้

ภิญโญ สาธร (2516 : 303) กล่าวว่า บทบาทหน้าที่หมายถึง ความมุ่งหวัง (Expectation) ที่บุคคลอื่นคาดหวังว่าบุคคลในตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งควรจะทำ หรือแสดงพฤติกรรมอย่างไรอย่างหนึ่งออกมาในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง บทบาทหน้าที่ (Role) มีความคู่กับตำแหน่ง (Position) ที่บุคคลดำรงอยู่เสมอ

ทองคุณ หงส์พันธุ์ (2513 : 7) ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาทหมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบในงานโดยตรง และงานพิเศษที่ควรต้องทำ

ชัยวัฒน์ บุณจาริก (2527 : 25) ได้ให้ความหมายของบทบาทว่า หมายถึง พฤติกรรมต่าง ๆ ที่คนเราแสดงออกตามตำแหน่งหน้าที่ที่เขาได้รับ และพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นย่อมมีความผูกพันกับความเชื่อความเชื่อของผู้ดำรงตำแหน่งเองและตามความคาดหวังของบุคคลอื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับตำแหน่งนั้น

จากแนวคิดของบุคคลต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว สามารถสรุปได้ว่าบทบาทหมายถึงพฤติกรรมที่ตนเองและบุคคลอื่นภายในกลุ่มคาดหวังว่าบุคคลในตำแหน่งนั้นควรจะทำ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ และอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบนี้จะต้องเป็นที่รู้และเข้าใจกันระหว่างผู้ดำรงตำแหน่งและผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยบทบาทหน้าที่จะถูกกำหนดไว้ควบคู่กับตำแหน่งที่บุคคลนั้นได้รับ ดังนั้นบทบาทจึงมีความหมายแยกออกเป็นสองส่วนคือ

1. บทบาทที่ได้มาพร้อมกับตำแหน่ง เป็นบทบาทที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับตำแหน่ง เมื่อบุคคลดำรงตำแหน่งใดก็จะต้องแสดงบทบาทตามกฎหมาย ภาระหน้าที่ ความรับผิดชอบ และสิทธิหน้าที่ที่กำหนดไว้เป็นบรรทัดฐาน

2. บทบาทที่เป็นความคาดหวังของบุคคลที่เกี่ยวข้อง เป็นบทบาทที่บุคคลที่เกี่ยวข้องคาดว่าบุคคลที่เข้าไปดำรงตำแหน่งนั้น จะต้องมีความประพฤติปฏิบัติตามบทบาทที่เหมาะสมก่อให้เกิดความสอดคล้องกับภารกิจหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองแล้ว ยังเป็นการช่วยลดความขัดแย้งของบทบาทที่ไม่เป็นไปตามความคาดหวังของบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง บุคคลไม่ว่าจะอยู่ในหน่วยงานใดย่อมมีบทบาทตามประเภทของหน่วยงานนั้น ๆ (สุรพล พุฒคำ, 2522 : 19)

ฉะนั้น การศึกษารูปแบบของบุคคลจึงมีประโยชน์ นอกจากจะทำให้บุคคลรู้และเข้าใจบทบาทของตนเอง เพื่อการประพฤติปฏิบัติตามบทบาทที่เหมาะสมก่อให้เกิดความสอดคล้องกับภารกิจหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองแล้ว ยังเป็นการช่วยลดความขัดแย้งของบทบาทที่ไม่เป็นไปตามความคาดหวังของบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง บุคคลไม่ว่าจะอยู่ในหน่วยงานใดย่อมมีบทบาทตามประเภทของหน่วยงานนั้น ๆ อาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาก็เช่นกัน ย่อมต้องปฏิบัติตามบทบาทของตนไปตามภารกิจของสถาบัน ซึ่งใน

ระดับอุดมศึกษาไทยนั้นเป็นที่ทราบและเข้าใจกันโดยทั่วไปแล้วว่ามหาวิทยาลัยมีภารกิจหลักที่สำคัญอยู่ 4 ด้านคือ การสอน การวิจัย การบริการทางวิชาการแก่สังคม และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

ในการดำเนินงานตามภารกิจหลัก 4 ประการดังกล่าวนี้ มหาวิทยาลัยต้องอาศัยบุคลากรหลายกลุ่ม ประกอบด้วยอาจารย์ นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่ธุรการอื่น ๆ แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงความสำคัญของกลุ่มบุคคลเหล่านี้ที่มีต่อการดำเนินงานของมหาวิทยาลัย จะพบว่าอาจารย์เป็นกลุ่มบุคลากรที่มีความสำคัญมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ เนื่องจากเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดอนาคตของมหาวิทยาลัย อาจารย์จึงเป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับภารกิจของมหาวิทยาลัยทุก ๆ ประการ เพื่อให้การดำเนินงานตามภารกิจของมหาวิทยาลัยบรรลุจุดมุ่งหมายของการอุดมศึกษา บทบาทและหน้าที่ของอาจารย์จึงต้องสอดคล้องกับภารกิจและจุดมุ่งหมายของการอุดมศึกษาด้วย ดังนั้น บทบาทที่อาจารย์มหาวิทยาลัยจะต้องปฏิบัติจึงมี 4 ประการเช่นเดียวกันคือ การสอน การวิจัย การบริการวิชาการแก่สังคม และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

บทบาทด้านการสอน

การสอนเป็นกระบวนการที่ผู้สอนจัดขึ้นไม่ว่าจะเป็นการจัดสถานการณ์ การจัดกิจกรรม ซึ่งกระทำอย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยอาศัยความรู้ในด้านกระบวนการเรียนรู้ ทฤษฎี สื่อสารสัมพันธ์ และการพิจารณาถึงปัจจัยและตัวแปรในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ การสอนจึงเป็นเรื่องที่ยุ่ยากสลับซับซ้อน โดยผู้สอนจะต้องดำเนินงานทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการสอน และนำเอาส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสอนมาสัมพันธ์กันอย่างมีรูปแบบ (เมธี ปิรันธนานนท์ และนาคยาภัทรแสงไทย, 2523 : 10) สำหรับการสอนในระดับอุดมศึกษาผู้สอนจะต้องตระหนักถึงความมุ่งหมายของการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่มุ่งพัฒนาความเจริญงอกงามทางสติปัญญา และความคิดเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ มุ่งสร้างสรรค์กำลังคนในระดับวิชาการและวิชาชีพชั้นสูงเพื่อพัฒนาประเทศ และมุ่งพัฒนาคนให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรู้ความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอันมีคุณค่าแก่บุคคล สังคม และประเทศชาติ (รุ่งทิวา จักรกร, 2527 : 4) ซึ่งตรงกับที่ เกษม ศิริสัมพันธ์ ได้เคยกล่าวไว้ว่า งานสอนเป็นแก่นหัวใจของการศึกษาชั้นมหาวิทยาลัย ถ้าคุณภาพของการสอนไม่ถึงขนาดที่ควรจะเป็น คุณภาพของการศึกษาชั้นมหาวิทยาลัยก็ยากที่จะดีเกินไปได้ ดังนั้นผู้สอนจึงต้องมีความคิดริเริ่มพยายามดัดแปลง สร้างสรรค์ทั้งวิธีการสอนและเนื้อหาของการสอน (เกษม ศิริสัมพันธ์, 2507 : 100) อาจารย์มหาวิทยาลัยจึงควรมีบทบาทด้านการสอน ดังนี้

1. เตรียมการสอนและวางแผนการสอนทั้งระยะสั้นและระยะยาว
2. เข้าห้องสอนตรงเวลาและสม่ำเสมอ

3. วางแผนเตรียมการ และจัดการเกี่ยวกับการสอน หรือประเมินผลอย่างรอบคอบและถูกต้องหลักวิชา
4. พบปะหารือในด้านวิชาการและการเรียนการสอนกับอาจารย์ผู้ร่วมงาน หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการสอนในแผนกวิชาเดียวกัน หรือผู้มีหน้าที่สัมพันธ์กันอยู่เสมอ
5. รับผิดชอบการสอนให้ตรงกับแนวทางที่หลักสูตร แผนกวิชาหรือคณะกำหนดไว้
6. แบ่งเวลาให้ตนเอง สำหรับใช้ความคิดเกี่ยวกับเรื่องที่สอนบ้าง ไม่ใช่คิดถึงวิชาที่สอนเฉพาะตอนที่เข้าห้องสอนเท่านั้น (ภิญโญ สาร, 2516 : 38-39)

อาจารย์ทุกคนจึงควรตระหนักถึงหน้าที่และความรับผิดชอบในการปรับปรุงพัฒนาการสอนของตนให้ดีและมีประสิทธิภาพอยู่เสมอ ดังที่ มังกร ทองสุคติ (2520 : 44) ได้กล่าวถึงบทบาทด้านการสอนของอาจารย์ในทำนองเดียวกันที่ว่า อาจารย์จะได้ชื่อว่ามีความสามารถในการสอนนั้น ควรจะได้ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการสอน ดังนี้

1. เป็นผู้วางแผนเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้
2. ควรกระทำตนเป็นผู้นำโดยการกระตุ้น ชักจูงให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม
3. รู้จักเลือกประสบการณ์ให้เหมาะสมกับการศึกษาเล่าเรียน
4. มีทักษะในการทดสอบและประเมินผลอย่างมีประสิทธิภาพ

Rapee Suvanajata (1975 : 10-12) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับบทบาทด้านการสอนของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยไว้ใกล้เคียงกันคือ การเตรียมการสอน (คำสอน อุปกรณ์การสอน) การบรรยายในชั้นเรียน การออกข้อสอบและตรวจข้อสอบ การตรวจรายงานประจำภาคหรือตรวจการบ้าน อ่านหนังสือหรือบทความเกี่ยวกับสาขาวิชาที่สอนและสาขาวิชาอื่น ๆ และสำเร็จ บุญเรืองรัตน์ (2527 : 32-33) ได้อภิปรายในเรื่องการประเมินผลการปฏิบัติงาน ด้านการสอนและการวิจัยของอาจารย์ในมหาวิทยาลัย ในส่วนของการสอน ผู้สอนควรปฏิบัติดังนี้

1. วางแผนการสอนเป็น ควรทราบว่าการวางแผนการสอนที่ดีนั้นคืออย่างไร เมื่อสอนจบแล้วเขาจะได้ทราบอะไร รู้ว่าวันไหนจะสอนอะไร จะมีการสอนเมื่อใด มีงานพิเศษเพิ่มเติมอย่างไร
2. จัดการเรียนการสอนในห้องเรียนให้ผู้เรียนเข้าใจสิ่งที่สอนได้ชัดเจน โดยมีอุปกรณ์หรือสื่อการสอนโดยครบครัน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถาม และมีการตั้งปัญหาเพื่อให้เกิดปัญญาแก่ผู้เรียน
3. มีเทคนิคการวัดผลการศึกษาที่ดี ครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมดที่สอน เชื่อถือได้ มีความยุติธรรมเพียงพอ

จากบทบาทด้านการสอนของอาจารย์ตามที่กล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าเป็นบทบาทของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยระบบปิด ที่ลักษณะการสอนเป็นแบบเผชิญหน้าคือ ผู้สอนและผู้เรียนจำเป็นต้องมาพบกันในระดับเรียน เพื่อใช้ชั้นเรียนเป็นแหล่งที่ช่วยให้เกิดการถ่ายทอดความรู้จากอาจารย์ไปสู่ผู้เรียน แต่ไม่ได้หมายความว่า อาจารย์จะมีบทบาทแต่เพียงการสอนในชั้นเรียนเท่านั้น ยังรวมไปถึงบทบาทหน้าที่ที่มีอยู่ภายนอกชั้นเรียนด้วย นั่นก็คือการเตรียมการสอน การตรวจงาน การให้คำปรึกษาทางวิชาการ การวัดและประเมินผลการศึกษา ฯลฯ ที่เป็นเช่นนี้เพื่อให้การสอนบังเกิดประสิทธิผลมากที่สุด

บทบาทด้านการวิจัย

งานวิจัยเป็นหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งของมหาวิทยาลัย เป็นงานที่ต้องทำควบคู่ไปกับการสอน เพราะถ้าอาจารย์สอนโดยไม่ทำการวิจัยแล้ว อาจารย์ก็จะมีอะไรไปสอน ความรู้ที่มีอยู่ก็จะเริ่มหมดไป ดังที่รูดอล์ฟ (Rudolph) ได้กล่าวไว้ว่า งานวิจัยควรเป็นงานที่สำคัญที่สุดของอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา ถ้าไม่มีการวิจัยแล้ว ความรู้ที่มีอยู่ย่อมจะไม่เพียงพอ และในที่สุดเราก็จะกลายเป็นคนโง่เงาไปได้ งานวิจัยจึงเป็นงานที่แสวงหาความรู้ให้กับสังคมที่ต้องการความเจริญก้าวหน้า (Rudolph, 1962 : 4) เป็นหนทางนำไปสู่การพัฒนาการศึกษา ดังที่กิลโย่ สาร (2514 : 19) กล่าวว่า การวิจัยช่วยให้การสอนในห้องเรียนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ นิสิตนักศึกษาพลอยได้รับความรู้ผลงานใหม่ ๆ และแนวคิดใหม่ ๆ อยู่เสมอ เพราะอาจารย์ผู้สอนทำหน้าที่วิจัย อาจารย์ที่สอนโดยไม่ได้ค้นคว้าวิจัยย่อมมีค่าเท่ากับบอกวิชา ซึ่งนำมาจากความรู้อื่น ๆ ที่ผู้อื่นค้นคว้ามาแล้วให้ฟังเท่านั้น

เนื่องจากสภาพสังคมในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมากมาย ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษา ค้นคว้า วิจัย หาความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มเติม แสวงหาวิทยาการและเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อความทันสมัยทันเหตุการณ์ เพื่อให้เป็นแนวทางในการปรับปรุงการเรียนการสอน และช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคม ดังที่อดัม วโรตลิกซิดิตซ์ (2520 : 134) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการวิจัยไว้อย่างกว้างขวางว่า การวิจัยทำให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการ อีกทั้งยังช่วยแก้ปัญหาทางสังคม การปกครอง เศรษฐกิจของประเทศ และมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อที่ไม่ตรงตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ นอกจากนี้การวิจัยยังช่วยให้มีการปรับปรุงการสอนต่าง ๆ ให้กว้างขวางขึ้นทั้งทางด้านปฏิบัติ หลักการตลอดจนความเป็นจริงในปัจจุบัน (วิจิตร อวาระกุล, 2527 : 77-84) สำหรับ ป๋วย อึ้งภากรณ์ (2517 : 54) ได้ให้ข้อคิดที่สำคัญเกี่ยวกับการวิจัยว่า ผู้บริหารเมื่อเห็นประโยชน์ของการวิจัยแล้ว ควรจะเร้าหรือจูงใจตลอดจนกระตุ้นเตือนให้คณาจารย์และประชาชนได้มีส่วนร่วมรับรู้และเข้าใจในความสำคัญของการวิจัย เพราะงานวิจัยจะช่วยให้การวินิจฉัยปัญหา กำหนดนโยบาย และการจัดทำโครงการใหญ่ ๆ มีโอกาสผิดพลาดน้อยลง

แม้ว่าการวิจัยจะมีความสำคัญและประโยชน์อยู่มากมายดังที่กล่าวแล้ว แต่สภาพที่เป็นอยู่ในอดีตและปัจจุบันจะพบว่าอาจารย์ยังปฏิบัติหน้าที่ด้านการวิจัยน้อยไม่ก้าวหน้าไปเท่าที่ควร ดังที่วีจิตร์ ศรีสอ้าน (2518 : 41) กล่าวว่า งานทางด้านการศึกษาวิจัยค้นคว้าเพื่อบุกเบิกแสวงหาความรู้ใหม่ ซึ่งเป็นภารกิจสำคัญที่มหาวิทยาลัยควรจะต้องกระทำนั้น ยังอยู่ในสภาพที่ค่อนข้างด้อยพัฒนา มีสาเหตุอะไรบางอย่างที่ทำให้อาจารย์ทำวิจัยกันน้อย พัฒน์ น้อยแสงศรี (2520 : 181-183) ได้รวบรวมปัญหาและอุปสรรคของงานวิจัยไว้ ดังนี้

1. ลักษณะงานวิจัยในปัจจุบันได้สร้างทัศนคติให้แก่คณาจารย์และนักศึกษา ตลอดจนบุคลากรภายนอกให้เห็นว่า งานวิจัยเป็นของสูง ของขลังที่คนทั่วไปไม่อาจเข้าถึง
2. ผู้ที่สามารถทำการวิจัยได้ต้องทำหน้าที่หลายอย่าง รวมทั้งเป็นผู้บริหาร ทำให้ขาดนักวิจัยที่มีประสบการณ์ที่จะช่วยประสานงานและช่วยสร้างนักวิจัยรุ่นใหม่ขึ้นมา
3. สังคมไทยยังไม่เห็นคุณค่าที่แท้จริงของการวิจัย มักแสวงหากำตอบแทนทางวัตถุมกกว่าผลงานดีเด่นเพื่อส่วนรวม
4. ขาดการสนับสนุนด้านการเงิน

นอกจากนี้ก็ยังมีส่วนเหตุอื่น ๆ อีก เช่น อาจารย์มีงานสอนมากเกินไป ไม่มีเวลาว่างเหลือพอสำหรับทำงานวิจัยได้ อาจารย์ที่ทำวิจัยอยู่ก็ไม่ได้รับพิจารณาให้ม้งานสอนน้อยกว่าอาจารย์ที่ทำการสอนอย่างเดียว การต้องทำหน้าที่อาจารย์ที่ปรึกษาของนักศึกษาจำนวนมาก การทำงานบริหารและงานอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมายพิเศษเป็นครั้งคราว ระบบให้ความคิดเห็นความชอบสำหรับผลงานวิจัยไม่เหมาะสม และผู้บริหารเห็นคุณค่าของงานวิจัยน้อยและปัญหาที่สำคัญที่สุดคือ มหาวิทยาลัยไม่อาจหาทุนและวัสดุอุปกรณ์ทางวิจัยมาสนับสนุนอาจารย์ให้เพียงพอได้ ทำให้อาจารย์ต้องอาศัยทุนทรัพย์ส่วนตัว และกำลังใจที่จะเห็นความก้าวหน้าทางวิชาการ ซึ่งเป็นปัญหาที่เนื่องมาจากความไม่พร้อมที่จะให้การสนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการทำวิจัยให้แก่อาจารย์ สำหรับปัญหาที่เนื่องมาจากอาจารย์ เช่น อาจารย์บางคนมีความคิดเห็นว่างานวิจัยไม่ใช่หน้าที่โดยตรงของอาจารย์ บางคนมีความรู้สึกที่ตนเองมีประสบการณ์ในการทำงานน้อย ไม่มีความรู้และความสามารถเพียงพอที่จะทำงานวิจัยได้ และบางคนต้องการทำงานด้านอื่น ๆ เพื่อหารายได้พิเศษมากกว่า (อรรธรรม อุทิศวรรณกุล, 2521 : 8-9)

กล่าวโดยสรุปงานด้านวิจัย จัดได้ว่าเป็นอีกบทบาทหนึ่งที่สำคัญของอาจารย์ในมหาวิทยาลัย ซึ่งจำเป็นต้องทำควบคู่ไปกับการสอน ทั้งนี้เพื่อแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ มาใช้ในการเรียนการสอน หรือเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาประเทศ แต่อย่างไรก็ตาม อาจารย์ก็ยังทำวิจัยกันน้อย อันเนื่องมาจาก ทัศนคติ เวลา ทุนอุดหนุน กำลังใจ ฯลฯ ทำให้อาจารย์มีบทบาทด้านการวิจัยไม่มากอย่างที่ควรจะเป็น

บทบาทด้านบริการทางวิชาการแก่สังคม

การให้บริการทางวิชาการแก่สังคม ถือว่าเป็นบทบาทหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งของอาจารย์ในมหาวิทยาลัย ที่ต้องกระทำนอกเหนือจากการสอนและการวิจัย เพราะมหาวิทยาลัยเป็นแหล่งรวมของผู้มีความรู้ความสามารถทางวิชาการสูงสุด ดังนั้น อาจารย์มหาวิทยาลัยจึงไม่ควรแยกตัวออกจากสังคม แต่ควรเป็นผู้ให้ความรู้ ชี้แนะ แก้ปัญหา และตอบสนองต่อความต้องการของสังคม โดยบริการที่ให้การคำนึงถึงในลักษณะดังนี้คือ

1. บริการที่ให้ต้องไม่ใช่ลักษณะของงานที่สถาบันในระดับต่ำกว่ามหาวิทยาลัยสามารถทำได้ โดยง่าย ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงการทำงานซ้ำซ้อนหรือแย่งงานกันทำ
2. บริการที่ให้ต้องมีคุณค่าทางวิชาการเพียงพอ มีศักดิ์ศรีสมกับที่มหาวิทยาลัยเป็นผู้จัดให้ โดยคำนึงถึงมวลชนที่มีพื้นฐานการศึกษาไม่สูงมากหรือมีระดับความรู้ที่แตกต่างกันหลายระดับ
3. การจัดบริการทางวิชาการต้องไม่เป็นไปในเชิงหากำไร มหาวิทยาลัยควรถือเป็นนโยบายที่จะให้บริการทางวิชาการแก่สังคม ในลักษณะที่เป็นการให้อย่างแท้จริง
4. บริการที่ให้ต้องเหมาะสมกับความต้องการของสังคม เป็นหน้าที่ของมหาวิทยาลัยที่จะต้องศึกษาติดตามดูสถานะของสังคมในท้องถิ่นว่ามหาวิทยาลัยสามารถมีบทบาทในการให้บริการทางวิชาการอย่างไรบ้าง (ไพฑูริย์ พงศบุตร, 2517 : 85-86)

นอกจากนี้ผู้ให้บริการควรคำนึงถึงความจำเป็นและความต้องการที่แท้จริงของสังคมด้วย เพื่อให้มหาวิทยาลัยมีสภาพเป็นคิง หอคอยงาช้าง และการให้บริการนั้นจะต้องเป็นไปในทางที่จะช่วยกระตุ้นส่งเสริมให้สังคมกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ขณะเดียวกันก็ต้องเป็นผู้นำสังคมในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ไปพร้อมกัน บริการต่าง ๆ ที่จะให้แก่สังคมนั้นสามารถทำได้อย่างกว้างขวางหลายลักษณะ ดังที่ ไพฑูริย์ สีนลาร์ตัน ได้เสนอลักษณะการให้บริการชุมชนที่มหาวิทยาลัยไทยจัดในปัจจุบัน มี 4 ลักษณะคือ

1. การเผยแพร่ความรู้ เป็นการให้ความรู้แก่คนภายนอกด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น วิทยุโทรทัศน์ การบรรยาย อภิปรายต่าง ๆ และการจัดพิมพ์หนังสือเผยแพร่
2. การให้คำปรึกษาแนะนำช่วยเหลือ เป็นการให้ความรู้ที่มีอยู่ในมหาวิทยาลัยไปช่วยเหลือแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของสังคม เช่น การเป็นวิทยากร เป็นกรรมการ เป็นที่ปรึกษาหน่วยงานของรัฐและเอกชน เป็นต้น
3. การร่วมมือในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งเป็นรูปแบบเฉพาะของประเทศกำลังพัฒนา ที่มหาวิทยาลัยเข้าไปมีส่วนโดยตรงในการแก้ปัญหของประเทศ

4. การปรับปรุงสมรรถภาพของบุคลากรในหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ การจัดประชุม การอบรม พนักงานให้แก่หน่วยงานต่าง ๆ (ไพฑูรย์ สีนสารัตน์, 2526 : 348-349)

ในทำนองเดียวกัน กนก ไบบัว ได้เสนอแนะลักษณะการให้บริการทางวิชาการแก่สังคม ดังนี้

1. การสอน สถาบันอุดมศึกษาสามารถสอนความรู้บางอย่างให้แก่บุคคลภายนอกสถาบัน ทั้งนี้โดยคำนึงถึงความพร้อมของสถาบันนั้น ๆ
2. การฝึกอบรมเป็นบริการที่จัดเพื่อให้ผู้รับบริการได้รับความรู้ ความชำนาญ ด้านวิชาชีพ หรือวิชาทั่วไปที่จัดรวมเป็นกลุ่ม เพื่อความมุ่งหมายเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง
3. การจัดปาฐกถา สถาบันอาจเชิญผู้ทรงคุณวุฒิมาบรรยายเรื่องใดเรื่องหนึ่งตามที่เห็นว่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้รับบริการ
4. การอภิปรายและการสัมมนา เป็นกิจกรรมที่สถาบันอุดมศึกษาทำอยู่ทั่วไปในขณะนี้ และได้รับความสนใจจากบุคคลภายนอกอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการอภิปรายหรือสัมมนาในหัวข้อเรื่องที่เป็นที่สนใจของสังคมในขณะนั้น
5. การเผยแพร่เอกสารทางวิชาการทางสื่อมวลชน อาจจัดในลักษณะการบรรยาย อภิปราย การเขียนบทความ สถาบันอาจดำเนินการเองหรือให้สถาบันอื่นมาร่วมก็ได้
6. การจัดนิทรรศการทางวิชาการ เป็นการให้บริการทางวิชาการแบบหนึ่งที่มีความสนใจไม่น้อย แต่ต้องการการจัดเตรียมงาน และการดำเนินงานที่เข้มแข็งและลงทุนมาก
7. การออกปฏิบัติงานในท้องถิ่น เป็นการให้บริการไปถึงประชาชนโดยตรง โดยคำนึงถึงความต้องการของประชาชนด้วย (กนก ไบบัว, 2524 : 9)

จากการประเมินผลการดำเนินงานด้านบริการวิชาการแก่สังคม ในระหว่างปี พ.ศ. 2530-2532 ซึ่งเป็นช่วงกลางของแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) สถาบันอุดมศึกษาในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย สามารถให้บริการวิชาการแก่สังคมในรูปแบบที่หลากหลาย ผลการดำเนินงานมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับและได้ผลดีมาก กิจกรรมที่ดำเนินการได้แก่ การอบรมทางวิชาการ สัมมนา บรรยายพิเศษ การจัดการศึกษาต่อเนื่อง การให้บริการตามความต้องการของผู้รับ การจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้ผ่านสื่อต่าง ๆ โดยสถาบันอุดมศึกษาไม่จำกัดรับ สามารถให้บริการทางวิชาการแก่สังคมได้อย่างกว้างขวางและทั่วถึง ในรูปแบบของโครงการให้ความรู้ผ่านสื่อโทรทัศน์ วิทยุ การฝึกอบรมทางไกลครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายในวงกว้างและกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น หน่วยงานของรัฐและเอกชน (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2533)

จากลักษณะหรือรูปแบบของการให้บริการทางวิชาการแก่สังคมตามที่กล่าวข้างต้น อาจารย์มหาวิทยาลัยสามารถที่จะกระทำบทบาทด้านนี้ได้อย่างหลากหลาย ตามความรู้ความสามารถ และความถนัด เฉพาะตัวของแต่ละบุคคล เพื่อให้มหาวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่งในการเป็นผู้นำสังคม และตอบสนองความต้องการของสังคมไปพร้อม ๆ กัน

บทบาทด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

หน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งของมหาวิทยาลัยนอกเหนือจากภารกิจหลักคือ การสอนแล้ว มหาวิทยาลัยต้องให้การส่งเสริมและฟื้นฟูรักษาศิลปวัฒนธรรมของชาติ ด้วยการเป็นสถาบันที่รวบรวมความรู้ ค้นคว้าวิจัย เพื่อถ่ายทอดความรู้นี้ให้แก่ นักศึกษาและชุมชน ช่วยสร้างเสริมทัศนคติของนักศึกษา และชุมชนให้เห็นคุณค่า มีค่านิยม และภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของชาติ ดังที่ สมจิตต์ ลิทธิชัย ได้กล่าวถึงหน้าที่ที่คาดหมายว่าเป็นหน้าที่ของสถาบันอุดมศึกษาในการทำนุบำรุง สร้างสรรค์ ศิลปวัฒนธรรม นั้น ได้มีผู้ประมวลไว้ 4 ประการคือ

1. การให้ความรู้ความคิดทางวัฒนธรรม ได้แก่การให้ความรู้ทางวัฒนธรรมและในขณะเดียวกันก็สร้างทัศนคติให้ความคิดในเรื่องค่านิยมวัฒนธรรมนั้นด้วย
2. ช่วยให้แต่ละคนเลือกบทบาทที่ตนต้องการ มีส่วนร่วมในสังคม พร้อมทั้งแนะแนวทางในการแสดงบทบาทของตนได้ถูกต้องตามฐานะ
3. ช่วยประสมประสานกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ให้เข้าเป็นสังคมเดียวกัน
4. เป็นแหล่งริเริ่มทางวัฒนธรรมของสังคม (สมจิตต์ ลิทธิชัย, 2517 : 102-107)

หากจะคำนึงถึงภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาเป็นหลักแล้ว การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติอาจทำได้ใน 3 ด้านคือ

1. ด้านการสอน วิธีดำเนินงานเพื่อทำนุบำรุงวัฒนธรรมของชาติย่อมออกมาในรูปของเนื้อหาหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมทั้งในและนอกหลักสูตร
2. ด้านการวิจัย จัดดำเนินการวิจัย ค้นคว้าด้านศิลปวัฒนธรรมไทยในด้านต่าง ๆ
3. ด้านการให้บริการทางวิชาการแก่สังคม จัดดำเนินการในรูปของกิจกรรมหรือโครงการเพื่อชุมชนหรือร่วมกับชุมชน และเผยแพร่ผลงานวิจัย เป็นต้น

ในเรื่องนี้ วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา ได้เสนอขอบเขตของการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ที่มหาวิทยาลัยจะดำเนินการได้คือ

1. การสอน มหาวิทยาลัยอาจจัดหลักสูตรเพื่อให้มีวิชาบางวิชา ที่คิดว่าสำคัญที่จะสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมไทย เช่น วัฒนธรรมไทย เป็นต้น
2. การวิจัย มหาวิทยาลัยอาจจัดสรรให้มีโครงการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมไทย เช่น การวิจัยวิถีชีวิตไทย การทำงาน ช่างสิบหมู่ การตั้งชื่อคนไทย เป็นต้น
3. การจัดนิทรรศการ มหาวิทยาลัยอาจจัดนิทรรศการ เพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมไทยในโอกาสต่าง ๆ เช่น การจัดนิทรรศการ 700 ปีลายสือไทย นิทรรศการภาพวาดลายไทย
4. การจัดกิจกรรม มหาวิทยาลัยอาจจัดให้มีการแสดงดนตรีไทย ปีพาทย์ศึกคำบรรพ์
5. การจัดพิพิธภัณฑ์ มหาวิทยาลัยอาจจัดหาถาวรวัตถุ เพื่อให้บัณฑิตนักศึกษาได้ศึกษาและเห็นสิ่งที่เป็นสมบัติของบรรพบุรุษไทย
6. การเผยแพร่ มหาวิทยาลัยอาจจัดเผยแพร่ความรู้ ข่าวสารที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมทางวิทยุ โทรทัศน์ การแสดงในหอประชุม การพิมพ์เป็นเอกสาร หรือทำวีดิทัศน์
7. การอบรม มหาวิทยาลัยอาจให้ความรู้ โดยการอบรมอาจารย์และบุคคลภายนอก ให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมในเรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่องประเพณีไทย ศิลปะไทย ดนตรีไทย การแต่งกายไทย ภาษาไทย วิถีชีวิตไทย (วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2534 : 11)

การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัย จึงทำได้หลายลักษณะ ตั้งแต่การจัดหลักสูตร การสอน การวิจัย จัดนิทรรศการ พิพิธภัณฑ์ การแทรกสอน การแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรม การเผยแพร่ในรูปของหนังสือ การแสดง รายการวิทยุโทรทัศน์ เป็นต้น การบริการสังคมด้วยวิธีการหลาย ๆ ลักษณะ ดังกล่าว จะช่วยแพร่กระจายข้อความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นการใช้ทรัพยากรของมหาวิทยาลัยให้เป็นประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่า

อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติหน้าที่ในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยนั้นมีอุปสรรคมากเนื่องจาก

1. ความไม่พร้อมของมหาวิทยาลัย เช่น การไม่มีหลักสูตรเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของชาติเป็นหลักสูตรพื้นฐานในทุกมหาวิทยาลัย ขาดตำราเรียน และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ
2. มหาวิทยาลัยส่วนมากยังเน้นภารกิจการสอนอย่างเดียว และให้ความสำคัญในด้านวิชาชีพ จึงทำให้อาจารย์และนักศึกษาไม่สนใจศิลปวัฒนธรรมของชาติ
3. การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมต้องใช้งบประมาณมาก เป็นการเพิ่มภาระทางงบประมาณให้แก่มหาวิทยาลัยมากยิ่งขึ้น

4. ช่องว่างระหว่างมหาวิทยาลัยกับท้องถิ่นชนบทห่างกันมาก การดำเนินงานเกี่ยวกับการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเป็นไปด้วยความลำบาก

5. มหาวิทยาลัยยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม ซึ่งการทำงานทางด้านนี้จะต้องอาศัยผู้รู้ ผู้เล่น จริงจัง ต่อเนื่อง เสียสละ และอดทน

โดยสรุป มหาวิทยาลัยไทยยังมีบทบาทที่สำคัญอีกด้านคือ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นแหล่งรวมความรู้ชั้นสูงของประเทศ ซึ่งถูกคาดหวังจากสังคมให้ทำหน้าที่ในการส่งเสริม ฟื้นฟู และรักษาศิลปวัฒนธรรมของชาติ ในลักษณะต่าง ๆ เช่น การสอน การวิจัย การเผยแพร่ ฯลฯ แต่การที่มหาวิทยาลัยไทยจะทำบทบาทด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติให้ได้ผลดีนั้น มหาวิทยาลัยจะต้องมีนโยบายอย่างชัดเจน โดยมีหลักสูตร ตำราเรียน และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ อย่างสมบูรณ์ พร้อมทั้งมีอาจารย์ที่มีความรู้ในศิลปวัฒนธรรม และมีความตั้งใจที่จะทำงานด้านนี้อย่างจริงจัง

สำหรับการวิจัยเรื่องนี้ เป็นการศึกษาบทบาทอาจารย์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าอาจารย์ซึ่งสอนอยู่ในมหาวิทยาลัยที่ทำการสอนแบบการสอนทางไกลโดยใช้สื่อและการสอนเสริมเป็นหลักนั้น จะมีบทบาทตามภารกิจหลักของมหาวิทยาลัย ที่กล่าวมาข้างต้นหรือไม่อย่างไร

ตอนที่ 3 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เป็นมหาวิทยาลัยในระบบเปิดของรัฐ ได้รับการสถาปนาขึ้นโดยพระราชบัญญัติเมื่อวันที่ 5 กันยายน 2521 ที่เกิดขึ้นจากแนวความคิดเรื่องการขยายและกระจายโอกาสทางการศึกษาระดับอุดมศึกษาแก่ประชาชนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยยึดหลักการศึกษาดลอดชีวิต มุ่งพัฒนาคุณภาพของประชาชนทั่วไป เพิ่มพูนวิทยฐานะแก่ผู้ประกอบการอาชีพ และขยายโอกาสทางการศึกษาต่อสำหรับผู้สำเร็จมัธยมศึกษา เพื่อสนองความต้องการของบุคคลและสังคม ด้วยการจัดระบบการเรียนการสอนทางไกล ซึ่งใช้สื่อการสอนทางไปรษณีย์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิธีการอื่นที่ผู้เรียนสามารถศึกษาได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องเข้าชั้นเรียนตามปกติ

ระบบการศึกษา

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ใช้ระบบการสอนที่เอื้ออำนวยให้นักศึกษาสามารถใช้เวลาว่างศึกษาด้วยตนเองโดยไม่ต้องเข้าชั้นเรียนตามปกติ แต่ใช้วิธีการศึกษาโดยผ่านสื่อการสอนต่าง ๆ เรียกกระบวนการสอนนี้ว่า "ระบบการสอนทางไกล" นักศึกษาจะศึกษาจากสื่อการสอนต่าง ๆ ดังนี้คือ

- (1) ศึกษาจากวัสดุการศึกษาที่ส่งให้ทางไปรษณีย์ ซึ่งประกอบด้วยเอกสารการสอน แบบฝึกปฏิบัติ เทปเสียงประจำวิชา ตำราภาพชุด และวัสดุการศึกษาอื่น ๆ
- (2) ศึกษาจากสื่อทางวิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ที่จัดประกอบชุดวิชา
- (3) เข้ารับการสอนเสริม ณ ศูนย์บริการการศึกษาต่าง ๆ จากอาจารย์สอนเสริมประจำศูนย์ต่าง ๆ ทั่วประเทศ
- (4) ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมด้วยตนเอง จากวัสดุการศึกษาอื่น ๆ ณ หน่วยห้องสมุด มสช. ในห้องสมุดประชาชนประจำจังหวัดทุกจังหวัด (ยกเว้นกรุงเทพมหานคร)
- (5) ในบางชุดวิชานักศึกษาจะต้องเข้าทำการทดลองในห้องปฏิบัติการ ศึกษาค้นคว้าและทำงานตามที่ได้รับมอบหมายภายในระยะเวลาและสถานที่ที่มหาวิทยาลัยกำหนด (มหาวิทยาลัยสุโขทัย-ธรรมสาร, 2535 : 2)

การจัดการศึกษา

มหาวิทยาลัยจัดการศึกษาเป็นระบบทวิภาค ปีการศึกษาหนึ่งมี 2 ภาคการศึกษาปกติ แต่ละภาคการศึกษาปกติมีระยะเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 15 สัปดาห์ แต่ละภาคการศึกษานักศึกษาจะต้องลงทะเบียนเรียนอย่างน้อย 1 ชุดวิชา แต่ไม่เกิน 3 ชุดวิชา จนกว่าจะครบจำนวนชุดวิชาตามหลักสูตรในสาขาวิชาที่ศึกษา ทั้งนี้ภายในระยะเวลาไม่เกิน 3 เท่าของระยะเวลาการศึกษาตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร ปัจจุบันหลักสูตรที่มหาวิทยาลัยจัดสอนมี 3 ลักษณะคือ หลักสูตรปริญญาตรี (4 ปี) หลักสูตรปริญญาตรีต่อเนื่อง (2 และ 3 ปี) และ หลักสูตรประกาศนียบัตร (1 และ 2 ปี) โดยเปิดสอนใน 10 สาขาวิชา อันประกอบด้วย สาขาวิชาศิลปศาสตร์ สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาวิทยาการจัดการ สาขาวิชานิติศาสตร์ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ สาขาวิชารัฐศาสตร์ สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ และสาขาวิชานิติศาสตร์ และในปีการศึกษา 2536 มหาวิทยาลัยได้กำหนดจะเปิดสอนระดับบัณฑิตศึกษา ในสาขาวิชาศึกษาศาสตร์ จำนวน 3 แผนกวิชาคือ แผนกวิชาบริหารการศึกษา แผนกวิชาหลักสูตรและการสอน และแผนกวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา ซึ่งขณะนี้อยู่ในระหว่างดำเนินการเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ เช่นการผลิตชุดวิชาการลงทะเบียนเรียน เป็นต้น

ภารกิจหน้าที่ของอาจารย์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช

จากระบบและลักษณะการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราชตามที่กล่าวแล้ว ภารกิจหน้าที่ของอาจารย์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราชจะครอบคลุมในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านการสอน

1.1 การผลิตชุดวิชา

ด้วยเหตุที่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราชใช้ระบบการสอนทางไกลถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์แก่นักศึกษา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์ในการทำงาน อาจารย์จึงจำเป็นต้องมีทักษะในการใช้สื่อในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อที่จะช่วยให้นักศึกษาสามารถเข้าใจเนื้อหาสาระมากขึ้น และจำเป็นต้องประยุกต์เนื้อหาวิชาการให้เข้ากับลักษณะการทำงานของนักศึกษามากกว่าที่เป็นอยู่ใน นักศึกษามหาวิทยาลัยปิด (ปรัชญา เวสารัชช, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2535) อาจารย์ผู้สอนของระบบ การศึกษาทางไกลจึงไม่ได้ทำหน้าที่สอนนักศึกษาแบบเผชิญหน้า แต่จะทำหน้าที่เป็นผู้ผลิตสื่อเพื่อใช้ ถ่ายทอดความรู้ไปสู่นักศึกษาที่เรียกว่า สื่อการสอนทางไกล ซึ่งหมายถึงเครื่องมือที่จะช่วยให้นักศึกษาหรือ ผู้เรียนซึ่งอยู่ต่างถิ่นต่างที่กันสามารถศึกษาหาความรู้ได้ตามลำพังด้วยตนเอง โดยพึ่งพาความช่วยเหลือจาก ผู้อื่นน้อยที่สุด (ชัยยงค์ พรหมวงศ์ และสิริวรรณ ศรีพหล, 2531 : 8) บทบาทของอาจารย์ในระบบ การศึกษาทางไกลจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงจากการเป็นผู้สร้างบทเรียนไปเป็นผู้จัดการแหล่งความรู้ โดย อาจารย์ต้องมีบทบาทในการผลิตหรือพัฒนาการเรียนการสอนทางวิทยุโทรทัศน์ และสื่ออื่น ๆ ที่จะใช้ สอนนักศึกษาทางไกล (Grossman อ้างถึงใน Strain, 1987 : 95-113) สื่อต่าง ๆ นี้ได้แก่ สื่อ- สิ่งพิมพ์ ประกอบด้วยเอกสารการสอนและแบบฝึกปฏิบัติ สื่อวิทยุกระจายเสียง สื่อวิทยุโทรทัศน์ สื่อ- ไลต์ทอล์ค ซึ่งมียุติการผลิตขึ้นเป็นพิเศษเพื่อให้เหมาะสมกับการศึกษาด้วยตนเอง ดังที่ รัมเบล (Rumble) ได้กล่าวถึงการผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ว่าเป็นการสร้างแบบเรียนหรือตำราที่เหมาะสม ซึ่งจะต้องอาศัยความชำนาญ เป็นพิเศษ ใช้ผู้มีเทคนิคทางด้านนี้นับตั้งแต่กองบรรณาธิการ การออกแบบ ภาพประกอบ การพิมพ์ ฯลฯ และจะต้องมีการตรวจตราดูแลอยู่เสมอ (สมหญิง กลั่นศิริ, ผู้แปล, 2525 : 7) โบว์ดว (Beaudoin) นักการศึกษาทางไกลผู้หนึ่งก็ได้ให้ความเห็นสอดคล้องกับรัมเบลเกี่ยวกับบทบาทของอาจารย์ในระบบ การศึกษาทางไกลว่า จะต้องเป็นผู้จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์การศึกษาให้พร้อมเพื่อเอื้อต่อการศึกษาดด้วยตนเอง ของนักศึกษา โดยการจัดเตรียมเอกสารตำราที่มีคำอธิบายประกอบชัดเจน มีแหล่งอ้างอิงทางวิชาการอื่นที่จะ ให้นักศึกษาได้ค้นคว้าเพิ่มเติม และให้เข้ากันได้กับตำรา หลักสูตร และแหล่งการเรียนรู้อื่น (Beaudoin, 1990 : 21) สำหรับตำราของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราชหรือที่เรียกว่า เอกสารการสอนนั้น เป็นตำรา

แบบโปรแกรมประเภทหนึ่งหรือบทเรียนสำเร็จรูป ที่ออกแบบให้นักศึกษาเรียนได้ตามลำพัง ด้วยการได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในส่วนหนึ่งส่วนใดหรือท้ายสุดของเรื่อง ให้ได้รับแนวคิดที่เป็นผลย้อนกลับทันที เพื่อให้ให้นักศึกษาได้เรียนรู้ไปทีละน้อยตามลำดับขั้น เอกสารการสอนจึงเป็นคำที่มุ่งแสดงความแตกต่างระหว่างตำราแบบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมสาร กับตำราแบบที่ใช้กันทั่วไป (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมสาร, 2525 : 23)

นอกจากนี้การจัดโครงสร้างทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเปิดในระบบการสอนทางไกล ชิดหลักบูรณาการเนื้อหาสาระและประสบการณ์ในการพัฒนาหลักสูตร เพื่อพัฒนาวิชาชีพและถ่ายทอดความรู้ในรูปของ "ชุดวิชา" ซึ่งชุดวิชาหนึ่งมีค่าไม่น้อยกว่า 6 หน่วยกิตทวิภาค ทำให้มีปริมาณเนื้อหาสาระและกิจกรรมทางวิชาการมากกว่าที่อาจารย์จะทำได้ตามลำพังเพียงคนเดียวอย่างการเขียนตำราโดยทั่วไป การผลิตชุดวิชาและสื่อการสอนจึงจำเป็นต้องอาศัยบุคคลหลายประเภทมาช่วยกัน ซึ่งมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมสารมีความเชื่อมั่นในหลักของการทำงานเป็นทีม ไม่ว่าจะเป็นงานบริหารงานวิชาการ งานเทคโนโลยีการศึกษา งานวัดและประเมินผลการศึกษา ภาระงานสอนจึงอยู่ในความรับผิดชอบร่วมกันเป็นกลุ่มของบุคลากรหลัก 3 กลุ่มคือ นักวิชาการด้านเนื้อหา นักเทคโนโลยีการศึกษา และนักวัดผลการศึกษา โดยต้องทำงานร่วมกันเป็นคณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชา (Course Team) เพื่อ 1) ผลิตและพัฒนาชุดการสอนสำเร็จรูป ซึ่งได้แก่เอกสารการสอนและแบบฝึกปฏิบัติแบบโปรแกรม 2) การผลิตและพัฒนาสื่อการสอน ซึ่งได้แก่ เทปตลับ รายการวิทยุกระจายเสียงและรายการวิทยุโทรทัศน์ 3) ทำการสอนเสริม 4) ทำการฝึกอบรมเข้มและควบคุมการฝึกปฏิบัติ 5) การวิจัยและพัฒนาข้อสอบมาตรฐาน

มหาวิทยาลัยเปิดต้นแบบที่ประเทศอังกฤษ ก็ใช้การผลิตชุดวิชาในรูปของกลุ่มผลิตชุดวิชา ซึ่งเป็นคณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งจากสภาวิชาการ ประกอบด้วย ประธานกรรมการ ซึ่งเป็นอาจารย์ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับชุดวิชาที่จะดำเนินการผลิต ส่วนกรรมการอื่น ๆ ประกอบด้วย อาจารย์ภายในสาขาวิชา ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก และผู้แทนจากหน่วยงานที่ต้องอาศัยความรู้ความชำนาญเฉพาะทางในการผลิตสื่อ ได้แก่ เจ้าหน้าที่จากสถานีวิทยุบีบีซี ซึ่งจะเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง เพื่อร่วมกำหนดแนวคิด วัตถุประสงค์ และเนื้อหาสาระ เช่นเดียวกับอาจารย์ด้านวิชาการ และมีบรรณาธิการรับผิดชอบในการประสานงานของกลุ่มผลิตชุดวิชา (MacKenzie and others, 1975 : 69)

สำหรับมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมสาร กลุ่มผลิตชุดวิชาเป็นคณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งจากสภาวิชาการโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการประจำสาขาวิชา มีบทบาทหน้าที่สำคัญดังนี้ 1) ผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ เอกสารการสอนและแบบฝึกปฏิบัติ 2) ผลิตสื่อรายการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุ-

โทรทัศน์ 3) ผลิตเทปเสียง 4) สร้างข้อสอบ 5) สอนเสริม 6) และอื่น ๆ ตามที่กำหนด
คณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชาแต่ละกลุ่มประกอบด้วยบุคลากร 5 ประเภทคือ

1. นักวิชาการด้านเนื้อหา ไม่เกิน 7 คน (ทำหน้าที่ประธานกรรมการชุดวิชา 1 คน)
2. นักวิชาด้านเทคโนโลยีการศึกษา 1 คน
3. นักวิชาการด้านวัดผลการศึกษา 1 คน
4. บรรณาธิการ
5. เลขานุการ

รวมกรรมการทั้งสิ้นไม่เกิน 9 คน ทั้งนี้กรรมการอาจทำหน้าที่เลขานุการหรือบรรณาธิการด้วยก็ได้ และในบางชุดวิชาอาจเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องมาช่วยเขียนเอกสารการสอน โดยไม่ต้องอยู่ในคณะกรรมการเรียกว่า "ผู้ร่วมผลิต" ซึ่งชุดวิชาหนึ่งอาจมีผู้ร่วมผลิตได้มากกว่า 1 คนตามความเหมาะสม (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช ก., ม.ป.ป. : 14-15)

อย่างไรก็ตามบทบาทและหน้าที่ของคณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชาก็จะเกี่ยวข้องกับงานการผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ ซึ่งได้แก่ เอกสารการสอนและแบบฝึกปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่ โดยกระบวนการผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ที่จะเอื้อต่อการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองนั้น ผู้เขียนจะต้องมีบทบาทหน้าที่ดังนี้

1. วิเคราะห์ขอบข่ายและวัตถุประสงค์ของเนื้อหา แล้วย่อยเนื้อหาหน่วยการเรียนรู้
2. เตรียมแผนการสอนระดับหน่วย โดยการแยกหัวข้อและแบ่งตอน เสนอแนวคิดของเนื้อหาแต่ละตอน ตั้งวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่สามารถวัดได้ กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ พิจารณาสื่อเพื่อประกอบเนื้อหาแต่ละหน่วย และประเมินการเรียนจากแบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน ประเมินผลการเรียน
3. ทดสอบประสิทธิภาพสื่อสิ่งพิมพ์ เพื่อให้ทราบว่าเอกสารการสอนและแบบฝึกปฏิบัติมีคุณภาพตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้หรือไม่ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช, 2534 : 496)

สำหรับการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์นั้น คณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชา รวมทั้งผู้ร่วมผลิต จะมีหน้าที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. กำหนดประเด็นสำคัญของเนื้อหาสาระ
2. เสนอรูปแบบของรายการที่ต้องการ
3. เป็นวิทยากรตามความเหมาะสม
4. ตรวจสอบบท (script)
5. ให้ความเห็นชอบรายการที่ผลิตขึ้นก่อนออกอากาศหรือเผยแพร่

โดยมีนักเทคโนโลยีการศึกษาเป็นผู้ดำเนินการผลิต และรายงานความก้าวหน้าของการผลิตรายการ ให้คณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชาทราบเป็นระยะ ๆ ส่วนการผลิตเทปเสียงก็เช่นเดียวกันคือ นักวิชาการ ด้านเนื้อหาจะเป็นผู้กำหนด ประเด็นหรือสาระสำคัญ ส่วนนักเทคโนโลยีการศึกษาเป็นผู้เสนอแนะรูปแบบ การผลิตและรายละเอียดด้านเทคนิคและจัดทำเป็นบท เสนอคณะกรรมการกลุ่มผลิตเพื่อขอความเห็นชอบ และดำเนินการผลิตต่อไป

ส่วนบทบาทของคณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชาในด้านการสอนเสริมนั้นก็คือ เป็นผู้จัดทำชุด การสอนเสริม ทั้งนี้เพราะคณะกรรมการกลุ่มผลิตเป็นผู้รู้เนื้อหาของชุดวิชาอย่างละเอียด รู้ว่าเนื้อหาตอนใด ควรเน้นหรือควรเสริมเพื่อให้นักศึกษาได้เข้าใจยิ่งขึ้น รวมทั้งทำหน้าที่เป็นอาจารย์สอนเสริมประจำชุด วิชานั้น ๆ ด้วย ตลอดจนในเรื่องของการสร้างข้อสอบก็เช่นกัน มหาวิทยาลัยกำหนดให้ผู้เขียนหน่วยเป็นผู้ ออกข้อสอบในหน่วยที่ตนเองเขียน เพื่อให้ได้ข้อสอบที่มีความเที่ยงและความตรงมากกว่าที่จะให้อาจารย์ผู้ อื่นที่มีชื่อผู้เขียนหน่วยเป็นผู้ออกข้อสอบ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช ก., ม.ป.ป. : 14-23)

ในระบบการสอนทางไกล ภาระงานสอนซึ่งครอบคลุมกิจกรรม 5 ประเภทดังกล่าวข้างต้น มี ปริมาณและคุณภาพของงานกำหนดไว้เป็นมาตรฐาน ดังนี้

1. หนึ่งชุดวิชาต้องมีไม่น้อยกว่า 6 หน่วยกิตทวิภาค แบ่งเนื้อหาสาระออกเป็น 15 หน่วย นักศึกษาใช้เวลาศึกษาสัปดาห์ละ 1 หน่วย ประมาณ 12-18 ชั่วโมงต่อหน่วย โดยศึกษาจากเอกสาร การสอนพร้อมทำแบบฝึกปฏิบัติที่มีความยาวไม่น้อยกว่า 1000 หน้าพิมพ์ขนาด เอ 4
2. ในแต่ละชุดวิชากำหนดให้มีเทปลับความยาวไม่น้อยกว่า 60 นาที ไม่น้อยกว่า 1 ตลับ รายการวิทยุกระจายเสียงประมาณ 10-15 รายการ รายการละ 20 นาที และรายการวิทยุโทรทัศน์ ชุดวิชาละ 3 รายการ รายการละ 30 นาที (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช, 2534 : 557)
3. ในแต่ละชุดวิชากำหนดให้มีการสอนเสริม ตามศูนย์บริการการศึกษาทุกจังหวัดทั่วประเทศ ภาคการศึกษาละ 2-3 ครั้ง ๆ ละ 5-3 ชั่วโมง รวมเป็นเวลา 9-10 ชั่วโมงต่อชุดวิชา
4. ในแต่ละสาขาวิชากำหนดให้นักศึกษาเข้ารับการอบรมเข้มก่อนสำเร็จการศึกษาเป็นกิจกรรม ภาคบังคับเป็นเวลา 1 สัปดาห์ โดยการมาพักแรมและทำกิจกรรมภายใต้การนิเทศของคณาจารย์ประจำ คัดเป็นเวลาประมาณ 90 ชั่วโมงต่อครั้ง
5. ในแต่ละชุดวิชาจะต้องมีการพัฒนาข้อสอบมาตรฐานเป็นข้อทดสอบก่อนเรียนและหลัง เรียน ประมาณชุดวิชาละ 300 ข้อ ข้อสอบโหล่และข้อสอบซ่อมชุดวิชาละไม่น้อยกว่า 240 ข้อ

ดังนั้น การกำหนดตำแหน่งอาจารย์ประจำสาขาวิชาและสำนักในมหาวิทยาลัยเปิดที่ใช้ระบบ การสอนทางไกล จึงควรถือเกณฑ์ต่อไปนี้เป็นเกณฑ์ขั้นต่ำ คือ

1. อาจารย์ประจำสาขาวิชาใช้เกณฑ์ 1 ชุด : 1 คน ยกเว้นสาขาวิชาศิลปศาสตร์ ซึ่งรับผิดชอบชุดวิชาพื้นฐานทั่วไป ใช้เกณฑ์ 1 ชุด : 1.5 คน

2. อาจารย์ประจำสำนักเทคโนโลยีการศึกษา ใช้เกณฑ์ 3 ชุด : 1 คน

3. อาจารย์ประจำสำนักทะเบียนและวัดผล ใช้เกณฑ์ 3 ชุด : 1 คน

ถ้าใช้เกณฑ์ดังกล่าวข้างต้น ปริมาณงานตามภาระงานสอนของอาจารย์ประจำตามภารกิจหลักจะเป็นดังนี้

1. อาจารย์เนื้อหาวิชา เขียนเอกสารการสอนประมาณ 3 หน่วย (200 หน้า) + สอนเสริม 2 ชุดวิชา 18-20 ชั่วโมง + อบรมเข้ม 90 ชั่วโมง + การพัฒนาข้อสอบมาตรฐานประมาณ 50 ข้อต่อภาคการศึกษาเป็นอย่างน้อย

2. อาจารย์เทคโนโลยีการศึกษา ผลิตเทปกลับไปไม่น้อยกว่า 3 ม้วน รายการวิทยุกระจายเสียง 30 รายการ = 3 ชุดวิชา รายการวิทยุโทรทัศน์ 9 รายการ = 3 ชุดวิชา สอนเสริม 2 ชุดวิชา 18-20 ชั่วโมง อบรมเข้ม 90 ชั่วโมง + งานผลิตสื่อโสตทัศนอื่น ๆ

3. อาจารย์วัดผล สอนเสริม 2 ชุดวิชา 18-20 ชั่วโมง + อบรมเข้ม 90 ชั่วโมง + การวิจัยและพัฒนาข้อสอบมาตรฐาน ประมาณ 3 ชุดวิชา หรือ 720 ข้อต่อภาคการศึกษา + งานด้านทะเบียนและวัดผลอื่น ๆ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช ข., ม.ป.ป. : 62-63)

จากปริมาณภาระงานสอนของอาจารย์ดังกล่าวข้างต้น ต่อมามหาวิทยาลัยได้มีการกำหนดภาระงานของอาจารย์ใหม่ เป็นดังนี้

1. ภาระงานในการเขียนชุดวิชา กำหนดให้อาจารย์คนหนึ่งเขียนได้ไม่เกิน 2 หน่วยต่อภาคการศึกษา และให้เป็นประธานกรรมการ หรือกรรมการ หรือบรรณาธิการ หรือกรรมการและบรรณาธิการ ตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งหรือหลายตำแหน่งรวมกันไม่เกิน 2 ชุดวิชาต่อภาคการศึกษา (ประกาศมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช เรื่อง มาตรการการผลิตชุดวิชา, 20 มีนาคม 2533)

2. ปริมาณภาระงานการผลิตชุดวิชาของสำนักเทคโนโลยีการศึกษา กำหนดให้บุคลากรเป็นนักเทคโนโลยีการศึกษา ได้ไม่เกิน 1 ชุดวิชาต่อภาคการศึกษา และสำนักทะเบียนและวัดผลกำหนดให้บุคลากรเป็นนักวัดผลการศึกษาได้ไม่เกิน 2 ชุดวิชาต่อภาคการศึกษา (รายงานการประชุมสภาวิชาการ ครั้งที่ 21/2530, 11 มิถุนายน 2530) และในกรณีที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบผลิตชุดวิชาใด ๆ เป็นจำนวน 1 หน่วย ก็ให้ถือว่าปริมาณภาระงานเท่ากับการเป็นนักเทคโนโลยีการศึกษา หรือนักวัดผลการศึกษาในคณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชา 1 ชุดวิชา (รายงานการประชุมสภาวิชาการ ครั้งที่ 27/2530, 23 กรกฎาคม 2530)

โดยสรุปผู้ที่ทำภารกิจด้านการผลิตชุดวิชาของมหาวิทยาลัยจะประกอบด้วย บุคลากรหลัก 3 กลุ่ม ได้แก่ อาจารย์ประจำสาขาวิชา อาจารย์ประจำสำนักเทคโนโลยีการศึกษา และอาจารย์ประจำสำนักทะเบียนและวัดผล

- 1) อาจารย์ประจำสาขาวิชา ทำหน้าที่เป็นนักวิชาการด้านเนื้อหา พิจารณาเนื้อหาสาระของเอกสารการสอน ความสัมพันธ์และความถูกต้องของเนื้อหา รวมถึงการเขียนเนื้อหาดังกล่าว
- 2) อาจารย์ประจำสำนักเทคโนโลยีการศึกษา ทำหน้าที่เป็นนักวิชาการด้านเทคโนโลยีการศึกษา ในการจัดระบบ ออกแบบสื่อการสอน ประสานงานและควบคุมคุณภาพการผลิต ตลอดจนทดสอบประสิทธิภาพการใช้สื่อทุกประเภท
- 3) อาจารย์ประจำสำนักทะเบียนและวัดผล ทำหน้าที่เป็นนักวัดผลการศึกษา พิจารณาเกี่ยวกับกิจกรรม วิธีการ และเครื่องมือที่ใช้ในการวัดพฤติกรรมของผู้เรียนตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ และวัดผลการศึกษาโดยทั่วไป (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมสาร, 2525 : 79-80 และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมสาร, 2534 : 496)

นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยยังได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะเรื่องเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตชุดวิชา ในฐานะกรรมการด้านเนื้อหาหรือผู้ร่วมผลิตชุดวิชา เพื่อเป็นการระดมทรัพยากรบุคคลทางวิชาการที่มีอยู่ในสังคมให้เกิดประโยชน์สูงสุด

1.2 การประเมินชุดวิชา

เนื่องจากการสอนในระบบทางไกล อาจารย์ไม่สามารถจะปรับปรุงวิธีการสอนได้ เมื่อรู้สึกว่าผู้เรียนเกิดความสงสัย หรือไม่เข้าใจเหมือนอย่างการสอนในชั้นเรียน (Moore, 1973 : 661-679) ดังเช่นในมหาวิทยาลัยปิดที่นักศึกษาสามารถสื่อสารได้โดยตรงกับผู้สอน การสื่อสารระหว่างบุคคลเช่นนี้อาจทำให้มีการปรับเนื้อหาความรู้ที่ถ่ายทอดกันจนถึงการประเมินผลได้ตลอดเวลา แต่ในระบบมหาวิทยาลัยเปิดซึ่งไม่สามารถฟังการสื่อสารโดยตรงระหว่างบุคคลผู้เรียนกับผู้สอนได้ สื่อการสอนจึงต้องมีความเรียบร้อยสมบูรณ์ เพราะแก้ไขเปลี่ยนแปลงระหว่างทางไม่ได้ งานทำสื่อการสอนจึงเป็นหัวใจของระบบมหาวิทยาลัยเปิด ซึ่งท้าทายทั้งบุคลากรภายในของมหาวิทยาลัยเอง และวิทยากรภายนอกที่มหาวิทยาลัยเชิญมาช่วยทำสื่อการสอน (พัทยา สายหู, 2531 : 274) ด้วยเหตุนี้มหาวิทยาลัยจึงได้มีการกำหนดเป็นหลักการไว้ว่าชุดวิชาใดที่ได้มีการเปิดสอนเป็นเวลา 3 ปีแล้ว จะต้องมีการประเมินเอกสารการสอนของชุดวิชาดังกล่าว (รายงานการประชุมสภาวิชาการ ครั้งที่ 25/2529, 19 มิถุนายน 2529) แต่จัดตั้งขึ้นในรูปของคณะกรรมการประเมินชุดวิชา ซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิภายในและภายนอก

มหาวิทยาลัย จำนวน 3-5 คน มีหน้าที่พิจารณาความเหมาะสมทันสมัย และความถูกต้องของเนื้อหาสาระ และในแง่วิธีการเสนอเนื้อหาในลักษณะที่เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน (รายงานการประชุมสภาวิชาการ ครั้งที่ 26/2526, 2 มิถุนายน 2526) โดยผู้ทรงคุณวุฒิที่จะเป็นผู้ประเมินเอกสารการสอนให้พิจารณาจากบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

1. ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นหรือเคยเป็นกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชาหรือผู้ร่วมผลิตชุดวิชา
2. ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นหรือเคยเป็นอาจารย์สอนเสริมของมหาวิทยาลัย
3. ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช (รายงานการประชุมสภาวิชาการ ครั้งที่ 3/2527, 19 มกราคม 2527)

1.3 การปรับปรุงชุดวิชา

ภายหลังจากที่ได้มีการประเมินเอกสารการสอนแล้ว หากเห็นสมควรให้ปรับปรุงคณะกรรมการกลุ่ม ปรับปรุงชุดวิชา ซึ่งมีองค์ประกอบเช่นเดียวกับคณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชา โดยมีกรรมการด้านเนื้อหาที่เคยเป็นกรรมการประเมินเอกสารการสอนชุดวิชานั้นไม่น้อยกว่า 1 คน และกรรมการเนื้อหาที่เคยเป็นกรรมการ กลุ่มผลิตชุดวิชานั้นอีกไม่น้อยกว่า 1 คน เพื่อดำเนินการปรับปรุงเอกสารการสอนและแบบฝึกปฏิบัติ สื่อเทปเสียงประกอบชุดวิชา รายการวิทยุกระจายเสียง รายการวิทยุโทรทัศน์ สื่อโสตทัศนอื่น ตลอดจนมีหน้าที่พิจารณาความเหมาะสมและสอดคล้องกันระหว่างหน่วยการสอน แบบฝึกปฏิบัติ และวัสดุการสอนอื่น ๆ พิจารณาให้ความเห็นชอบเกี่ยวกับรายละเอียดการสอนเสริม จัดทำคู่มือและสื่อสอนเสริม และพิจารณาความเหมาะสมในวิธีการ ขั้นตอน และเครื่องมือในการวัดและประเมินผลกิจกรรมระหว่างเรียนและการสอบไล่ (ประกาศ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช เรื่ององค์ประกอบ หน้าที่ และวิธีการดำเนินงานของคณะกรรมการกลุ่มปรับปรุงชุดวิชา, 30 ตุลาคม 2529) สำหรับการะงานการปรับปรุงชุดวิชานั้น คณะกรรมการควบคุมติดตาม การผลิต ประเมิน และปรับปรุงเอกสารการสอน ในการประชุมครั้งที่ 1/2536 เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2536 ได้กำหนดให้ผู้ปรับปรุง 1 คน สามารถปรับปรุงเอกสารการสอนไม่เกิน 2 หน่วยการสอนต่อชุดวิชาเป็นการเบื้องต้น

การที่ให้อาจารย์ที่เคยเป็นกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชาที่จะประเมินร่วมเป็นกรรมการในคณะกรรมการประเมินเอกสารการสอน และกรรมการปรับปรุงชุดวิชานั้น ทั้งนี้เพื่อให้เป็นผู้ทำหน้าที่เชื่อมโยงความคิดระหว่างคณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชาไปสู่คณะกรรมการประเมินและคณะกรรมการปรับปรุงชุดวิชา (กิตติ วัฒนกุล, สัมภาษณ์, 24 มีนาคม 2535) จากจุดนี้แสดงให้เห็นว่าอาจารย์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช นอกจากจะทำหน้าที่ผลิตชุดวิชาแล้ว ยังต้องปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบใน

การประเมินและปรับปรุงชุดวิชาเพื่อให้ชุดวิชาของมหาวิทยาลัยมีคุณภาพมากที่สุด ซึ่งจัดได้ว่าเป็นการทำงานอย่างครบวงจร

1.4 การสอนเสริม

นอกจากมหาวิทยาลัยจะใช้สื่อในการถ่ายทอดความรู้ไปสู่ผู้เรียนแล้ว มหาวิทยาลัยยังได้จัดให้มีการสอนเสริมเพิ่มเติมจากสื่อประเภทอื่น โดยกำหนดให้อาจารย์สอนเสริมชุดวิชาหนึ่งประมาณ 10 ชั่วโมง ต่อภาคการศึกษา หากมีเนื้อหาภาคที่ให้พิจารณาเพิ่มระยะเวลาการสอนเสริมเป็นชุดวิชาจะไม่เกิน 15 ชั่วโมงต่อภาคการศึกษา (ประกาศมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช เรื่องการปรับปรุงการใช้เทปกลับประจำชุดวิชาและการสอนเสริม, 30 เมษายน 2529) เนื่องจากการเรียนจากสื่อประสมดังกล่าว อาจจะไม่เพียงพอสำหรับนักศึกษาอันเนื่องมาจากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการศึกษด้วยตนเอง และเป็น การพยายามตอบสนองและทดแทนสิ่งที่ขาดไปในการเรียนแบบมหาวิทยาลัยปิดทั่วไป โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเสริมความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระของชุดวิชาต่าง ๆ แก่นักศึกษา ส่งเสริมความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีระหว่างนักศึกษากับนักศึกษ และนักศึกษากับคณาจารย์ของมหาวิทยาลัย ตลอดจนเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้พบปะปรึกษาหารือข้อสงสัยทางวิชาการ และปัญหาส่วนตัวอื่นในขอบเขตที่อาจารย์จะให้ คำปรึกษาได้ ณ ศูนย์บริการการศึกษาที่จัดขึ้นทั่วประเทศ อาจารย์สอนเสริมจึงเป็นสื่อบุคคลที่มีความสำคัญ เพราะนอกจากอาจารย์จะต้องใช้ความสามารถในการผสมผสานเนื้อหาให้เข้ากับสื่อการเรียนอย่างอื่น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแล้ว กิตติ วัฒนกุล (สัมภาษณ์, 24 มีนาคม 2535) ยังกล่าวว่า อาจารย์ยังเป็นเสมือนผู้ให้กำลังใจ ให้ความอบอุ่นแก่นักศึกษาว่ายังเป็นศิษย์มีครู นักศึกษาเองก็ยังสามารถรับทราบความ คืบหน้าความเป็นไปของมหาวิทยาลัยจากอาจารย์สอนเสริม และในการจัดสอนเสริมของมหาวิทยาลัยนั้น การใช้สื่อต่าง ๆ ประกอบการสอนนับว่ามีความจำเป็นเพื่อช่วยเสริมเนื้อหาสาระให้เข้าใจได้ดียิ่งขึ้น มหาวิทยาลัยซึ่งได้จัดทำ "ชุดการสอนเสริม" ซึ่งประกอบด้วยแผนการสอน แนวการสอนเสริม เนื้อหา สังเขป สื่อการสอนเสริม และแบบประเมินผลการสอนเสริม สำหรับอาจารย์ใช้เป็นแนวทางในการสอนเสริมและจัดทำ "เอกสารสอดแทรก" ซึ่งเป็นเอกสารสรุปเค้าโครงเนื้อหาสาระในชุดวิชา สำหรับนักศึกษาใช้ประกอบการเรียนในเวลาที่ได้รับการสอนเสริม (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช ค., ม.ป.ป. : 17)

1.5 การอบรมเข้มนักศึกษา

ภารกิจหลักที่สำคัญอีกประการหนึ่งทางด้านการสอนของอาจารย์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช คือการเป็นวิทยากรในการอบรมเข้มชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพ และอบรมเข้มโครงการเสริมประสบการณ์บัณฑิต ที่มหาวิทยาลัยได้กำหนดให้นักศึกษาทุกคนทุกสาขาวิชาต้องเข้ารับการอบรม ก่อนที่จะสำเร็จการศึกษา ทั้งนี้เพื่อจัดโอกาสและสภาพแวดล้อมให้แก่นักศึกษาได้ใช้ชีวิตร่วมกันกับคณาจารย์

และเพื่อนนักศึกษาด้วยกันในระยะเวลาหนึ่ง ณ ที่ทำการของมหาวิทยาลัย อันเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน การได้รับการฝึกฝนทักษะทางวิชาการวิชาชีพ และการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ รวมไปถึงการได้เรียนรู้เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมต่าง ๆ (เอี่ยม ฉายางาม, 2535) บทบาทของอาจารย์คือ เป็นผู้สร้างสถานการณ์หรือผู้กระตุ้นให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้ได้อย่างถูกต้อง โดยอาศัยหลักทางพฤติกรรมศาสตร์ (พิมลจรรย์ นามวัฒน์, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2535) ขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ให้แก่นักศึกษา เพื่อให้เป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์ได้เช่นเดียวกับนักศึกษามหาวิทยาลัยปิด สำหรับการอบรมเข้มอีกประเภทหนึ่งก็คือการอบรมเข้ม (พิเศษ) ชุดวิชาซึ่งเป็นชุดวิชาที่มีเนื้อหาสาระยาก และมีนักศึกษาจำนวนมากสอบไม่ผ่าน ได้มีโอกาสเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจจนสามารถสอบผ่านได้ตามมาตรฐานที่มหาวิทยาลัยกำหนด ชุดวิชาดังกล่าวได้แก่ ชุดวิชาสถิติ วิจัย และการประเมินผลการศึกษา ชุดวิชาสถิติเศรษฐศาสตร์และธุรกิจ ชุดวิชาวิทยาศาสตร์คหกรรมศาสตร์ และชุดวิชาหลักการบัญชี การจัดอบรมเข้ม (พิเศษ) ชุดวิชานี้ มหาวิทยาลัยกำหนดจัดปีละ 1 ครั้งแก่นักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนมาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ภาคการศึกษา หรือสอบไม่ผ่านมาไม่น้อยกว่า 4 ครั้ง และเหลือชุดวิชาดังกล่าวเป็นชุดวิชาสุดท้ายก็จะสำเร็จการศึกษาตามหลักสูตร ต่อมามหาวิทยาลัยได้ปรับปรุงเอกสารการสอนให้มีเนื้อหาสาระเข้าใจง่ายขึ้น จึงได้ยกเลิกการอบรมเข้ม โดยให้จัดการอบรมเข้ม (พิเศษ) ชุดวิชาเป็นครั้งสุดท้ายในภาคการศึกษาสุดท้ายที่มีการใช้เอกสารการสอนฉบับเดิม (รายงานการประชุมสภาวิชาการ ครั้งที่ 9/2534 วันที่ 7 มีนาคม 2534) และได้กำหนดให้มีการอบรมเข้ม (พิเศษ) ชุดวิชาสถิติเศรษฐศาสตร์และธุรกิจ ในภาคการศึกษาที่ 2/2535 เป็นครั้งสุดท้าย (รายงานการประชุมสภาวิชาการ ครั้งที่ 28/2534 วันที่ 18 กรกฎาคม 2534)

นอกจากความรู้ที่นักศึกษาจะได้รับจากเอกสารการสอนและสื่อเสริมต่าง ๆ แล้ว มหาวิทยาลัยยังได้กำหนดให้นักศึกษาบางสาขาวิชา ได้แก่ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ และแขนงวิชาพยาบาลศาสตร์ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ ต้องเข้ารับการฝึกภาคปฏิบัติ ตามรูปแบบที่มหาวิทยาลัยกำหนดเพื่อให้การเรียนการสอนบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร และได้คุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาวิชาชีพที่กำหนดไว้สำหรับนักศึกษาเองก็จะเกิดความชำนาญในวิชาชีพอย่างแท้จริง

1.6 การสอบและการประเมิน

การสอบและการประเมิน เป็นเครื่องมือที่มหาวิทยาลัยใช้ควบคุมคุณภาพและรักษามาตรฐานการศึกษา แบบทดสอบจะถูกพัฒนาขึ้นโดยคณะผู้เขียนเอกสารการสอน ซึ่งก็คือกรรมการและผู้ร่วมผลิตชุดวิชา จะต้องเป็นผู้ออกข้อสอบในหน่วยที่ตนเองเขียน โดยสภาวิชาการจะแต่งตั้งให้เป็นคณะกรรมการออกข้อสอบ อย่างไรก็ตาม มหาวิทยาลัยก็อาจพิจารณาแต่งตั้งผู้ที่ไม่ได้เป็นผู้เขียนหน่วย แต่มี

ความรู้ความสามารถตรงกับชุดวิชาที่จะออกข้อสอบพร้อมเป็นกรรมการออกข้อสอบในชุดวิชานั้น ๆ เพื่อเป็นการกระจายภาระงานการออกข้อสอบของอาจารย์ (รายงานการประชุมสภาวิชาการ ครั้งที่ 42/2532, 23 พฤศจิกายน 2532) ข้อสอบทุกข้อจะต้องผ่านการพิจารณาตรวจและวิเคราะห์จากประธานกรรมการออกข้อสอบและนักวัดผลการศึกษา เพื่อตรวจสอบคุณภาพ และจัดส่งให้ศูนย์วิจัยและพัฒนาแบบทดสอบ ดำเนินการจัดพิมพ์ต้นฉบับข้อสอบ พร้อมกับตรวจร่างต้นฉบับเพื่อเตรียมส่งโรงพิมพ์ซึ่งมีคณาจารย์และข้าราชการของสำนักทะเบียนและวัดผล เป็นผู้ควบคุมการพิมพ์และการบรรจุข้อสอบที่โรงพิมพ์

หน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งของอาจารย์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช คือการไปปฏิบัติราชการเกี่ยวกับการสอบ ซึ่งมหาวิทยาลัยได้กำหนดเป็นหลักการในการจัดบุคลากรไปปฏิบัติราชการเกี่ยวกับการสอบไว้ดังนี้ " 1.1 ขอให้ถือว่างานสอบเป็นหน้าที่ของบุคลากรทุกคนในมหาวิทยาลัยที่จะต้องให้ความร่วมมือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจารย์ต้องให้ความสำคัญต่องานนี้ให้มาก เนื่องจากเป็นการวัดคุณภาพและมาตรฐานทางวิชาการซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบโดยตรงของอาจารย์ และ 1.3 ขอให้ถือว่าเป็นหน้าที่ของอาจารย์ประจำสาขาวิชาและอาจารย์ประจำสำนักที่จะต้องไปปฏิบัติราชการเกี่ยวกับการสอบ" (ประกาศมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการจัดบุคลากรไปปฏิบัติราชการเกี่ยวกับการสอบ, 17 เมษายน 2534)

1.7 การให้คำปรึกษาทางวิชาการแก่นักศึกษา

เนื่องจากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราชเป็นสถาบันที่สอนในระบบทางไกล ที่มีนักศึกษากระจัดกระจายในที่ต่าง ๆ การคำนึงถึงความต้องการของผู้เรียนจึงเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งบางครั้งนักศึกษาบางคนอาจมีปัญหาส่วนตัว หรือปัญหาที่เกี่ยวกับการเรียน และต้องการคำปรึกษาแนะนำจากอาจารย์ มหาวิทยาลัยซึ่งเห็นความสำคัญในเรื่องดังกล่าว จึงได้เพิ่มบทบาทให้อาจารย์ทุกคนของมหาวิทยาลัยต้องเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาของชมรมนักศึกษา โดยมหาวิทยาลัยจะถือว่าการเป็นอาจารย์ที่ปรึกษามรมนักศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการพิจารณาให้ความดีความชอบประจำปีด้วย และมีการกำหนดค่าสัญจรสำหรับอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปพบปะกับชมรมนักศึกษาที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบ (รายงานการประชุมสภาวิชาการ ครั้งที่ 21/2531, 9 มิถุนายน 2531)

2. ด้านการวิจัย

นอกจากภารกิจด้านการสอนอันได้แก่ การผลิตสื่อ การสอนเสริม การประเมิน การปรับปรุงชุดวิชา การสอบ และการอบรมเข้มแล้ว อาจารย์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช ควรจะได้มีการพัฒนาความรู้ของตนเอง เพื่อจะนำความรู้มาเผยแพร่แก่นักศึกษาให้มากขึ้น แต่เนื่องจากการจัดการศึกษา

ของมหาวิทยาลัยเป็นการจัดการศึกษาในระบบการสอนทางไกล ที่ต้องอาศัยสื่อเอกสารการสอนเป็นหลัก ดังนั้นในช่วงทศวรรษแรก (2521-2531) ซึ่งเป็นระยะของการเปิดหลักสูตรของสาขาวิชาต่าง ๆ การกิจของอาจารย์จึงมุ่งไปที่การผลิตชุดวิชา เอกสารการสอนและสื่อการศึกษา ซึ่งมีความจำเป็นเร่งด่วนมากที่สุด เป็นช่วงระยะเวลาที่เรียกว่า "เดินมุ่งไปข้างหน้า" (เจียรนัย ทรงชัยกุล, สัมภาษณ์, 2 เมษายน 2535) ความพร้อมด้านการวิจัยในช่วงดังกล่าวจึงยังมีไม่มากเท่าที่ควร อย่างไรก็ตามงานวิจัยของคณาจารย์ก็ยังคงมี โดยแยกเป็นกลุ่มได้ดังนี้ 1) การวิจัยสถาบัน 2) การวิจัยสื่อการศึกษา 3) การวิจัยและพัฒนาแบบทดสอบ 4) การวิจัยทางวิชาการ ซึ่งเป็นงานวิจัยตามลักษณะภารกิจของมหาวิทยาลัย ตลอดจนการวิจัยตามความสนใจส่วนบุคคล ต่อมาในช่วงทศวรรษที่สอง ในช่วงของแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 6 (2530-2534) มหาวิทยาลัยมีนโยบายส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยอย่างกว้างขวาง โดยมหาวิทยาลัยได้จัดทำแผนหลักการวิจัย (พ.ศ. 2530-2534) ขึ้น นับเป็นแผนหลักการวิจัยฉบับแรกของมหาวิทยาลัยเพื่อใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมการวิจัยที่เป็นงานวิจัยหลัก (Theme) ระยะยาว โดยให้ความสำคัญแก่โครงการหลักดังต่อไปนี้ 1) งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาทางไกล 2) งานวิจัยเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ 3) งานวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศ 4) งานวิจัยเพื่อพัฒนาความก้าวหน้าทางวิชาการ (มหาวิทยาลัยสุโขทัย-ธรรมชิราษ จ., ม.ป.ป. : 21) และจากแผนงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น มหาวิทยาลัยได้จัดให้มีการสัมมนาแผนหลักการวิจัยไปสู่การปฏิบัติ การสัมมนารั้งนี้ได้มีคณาจารย์และบุคลากรของมหาวิทยาลัยให้ความสนใจเข้าร่วมจำนวนมาก และนำไปสู่การจัดทำข้อกำหนดการวิจัย (Terms of Reference) เพื่อใช้เป็นแนวทางที่มหาวิทยาลัยจะให้การสนับสนุนด้านทุนอุดหนุนการวิจัยประจำปีต่อไป นอกจากนี้ในปลายแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาระยะที่ 6 ยังมีโครงการจัดตั้งสถาบันวิจัยและพัฒนาขึ้น เพื่อเป็นหน่วยงานกลางทำหน้าที่วิจัยและประสานงานการวิจัยทั้งหมดของมหาวิทยาลัย ประกอบกับอาจารย์ปลอดจากภาระงานด้านการผลิตชุดวิชาและสื่อการศึกษามากขึ้น อีกทั้งมหาวิทยาลัยมีแนวนโยบายสนับสนุนการวิจัยอย่างเด่นชัด จากเหตุนี้ทำให้อาจารย์ของมหาวิทยาลัยได้เริ่มให้ความสนใจกับการทำวิจัยตามข้อกำหนดการวิจัยที่อาจารย์ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดขึ้น และการวิจัยตามความสนใจมากขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำผลวิจัยไปปรับปรุงชุดวิชาที่ผลิตไปแล้ว ประโยชน์ในการสร้างความเป็นเลิศในระบบการศึกษาทางไกล ตลอดจนเป็นศูนย์กลางทางวิชาการในภูมิภาคแถบนี้ และเพื่อรองรับการเรียนรูในระดับบัณฑิตศึกษา ที่กำหนดเปิดหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาขึ้นในแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาระยะที่ 7 (จุมพล หนิมพานิช, สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2535)

อาจารย์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช นอกจากจะผลิตชุดวิชา ทำการวิจัยแล้ว ยังเห็นว่าการมีตำราให้ศึกษาค้นคว้าและอ้างอิงอย่างเพียงพอ จะส่งเสริมให้การศึกษาในระบบการสอนทางไกลมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น มหาวิทยาลัยจึงได้กำหนดนโยบายให้มีการส่งเสริมการแต่งตำราที่มีคุณภาพดี โดยการออกระเบียบว่าด้วยการส่งเสริมการแต่งตำรา พ.ศ. 2531 ซึ่งตำราที่จะได้รับการส่งเสริมตามระเบียบนี้ จะต้องมีลักษณะเป็นตำราอ้างอิงสำหรับการศึกษาในระดับสูงกว่าปริญญาตรี หรือเป็นตำราที่ขาดแคลน หรือเป็นตำราที่เกี่ยวกับการศึกษาในระบบทางไกล ซึ่งจะได้รับเงินสมนาคุณจากเงินรายได้ของมหาวิทยาลัย

3. ด้านการบริการทางวิชาการแก่สังคม

ภารกิจอีกประการหนึ่งที่อาจารย์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช ควรจะต้องกระทำเป็นอย่างยิ่งก็คือการบริการทางวิชาการแก่สังคม ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับปณิธานของมหาวิทยาลัยที่ "ยึดหลักการศึกษาตลอดชีวิต มุ่งพัฒนาคุณภาพของประชาชนทั่วไป" วัตถุประสงค์ที่มหาวิทยาลัยจัดให้มีการบริการทางวิชาการแก่ชุมชนก็เพื่อให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายและผู้สำเร็จการศึกษจากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช ได้พัฒนาความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตควบคู่ไปกับการทำงาน โดยบริการที่จัดให้แก่สังคมนั้นมีหลายรูปแบบ ได้แก่

1. การให้บริการการศึกษาต่อเนื่อง เป็นการศึกษาที่มหาวิทยาลัยจัดให้แก่ประชาชนผู้สนใจทั่วไปที่ต้องการเพิ่มพูนความรู้ เพื่อเพิ่มพูนคุณภาพของชีวิตและการทำงาน เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับทุกคน โดยไม่จำกัดอายุและวุฒิการศึกษา โดยกำหนดให้สมัครเรียนได้คนละ 1 ชุดวิชาหรือ 1 รายวิชา ถ้าสอบผ่านตามเกณฑ์ที่มหาวิทยาลัยกำหนดก็จะได้รับสัมฤทธิ์บัตรรับรองความรู้ของชุดวิชาหรือรายวิชานั้น ๆ

2. การบริการทางวิชาการแก่หน่วยงานภาครัฐบาลและเอกชน โดยจัดเป็นหลักสูตรการศึกษา ระดับปริญญาตรี หรือหลักสูตรระดับประกาศนียบัตร และหลักสูตรการฝึกอบรม ตามความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกต่าง ๆ นอกจากนี้มหาวิทยาลัยยังได้ดำเนินการผลิตสื่อโสตทัศนศึกษา เช่น ภาพยนตร์ ภาพทัศนศึกษา สไลด์ เทปเสียง เพื่อเป็นบริการทางวิชาการแก่บุคคล และหน่วยงานที่มาขอความร่วมมือให้ผลิตด้วย

3. การให้บริการทางวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ เนื่องจากมหาวิทยาลัยมีความพร้อมในการใช้สื่อต่าง ๆ โดยเฉพาะสื่อทางวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ มหาวิทยาลัยจึงใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และได้ใช้เวลาออกอากาศประมาณ 15% ของเวลาออกอากาศทั้งหมด เพื่อเสนอรายการบริการทางวิชาการ

4. การให้บริการทางวิชาการในรูปแบบของนิทรรศการในการประชุมนิเทศน์นักศึกษาของมหาวิทยาลัย นิทรรศการนักเรียนสาธิตเสริมสมอง และในโอกาสพิเศษต่าง ๆ เช่น วาระครบรอบ 10 ปีของการสถาปนามหาวิทยาลัย ซึ่งจัดให้มีงานแสดงสื่อการศึกษาแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 1 ขึ้น ณ บริเวณมหาวิทยาลัย นอกจากนี้จะมีการแสดงนิทรรศการแล้ว ยังมีการประกวดสื่อการศึกษาประเภทต่าง ๆ การแสดงเทคนิคการผลิต การสาธิตการใช้สื่อ และการสัมมนาทางวิชาการ (วิจิตร ภักดีรัตน์, 2531 : 202-209)

มหาวิทยาลัยได้เล็งเห็นความสำคัญของการให้บริการทางวิชาการแก่สังคม และมีแผนงานที่จะปรับปรุงและขยายงานด้านนี้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ซึ่งได้จัดตั้งสำนักการศึกษาต่อเนื่องขึ้นในแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ระยะที่ 6 โดยเน้นการให้การศึกษาต่อเนื่องในรูปแบบของการเผยแพร่ความรู้ การฝึกอบรม การให้ข่าวสารแก่ชุมชน ตลอดจนการประเมินผลและการนำประสบการณ์ในการดำเนินงานมาใช้เพิ่มพูนคุณภาพทางวิชาการ หลักสูตรฝึกอบรมที่สำนักการศึกษาต่อเนื่องจัดมีอยู่ 2 ลักษณะคือ การอบรมที่จัดขึ้นเพื่อให้บริการแก่ประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจ โดยไม่จำกัดเพศ อายุ และความรู้ หากผู้ใดมีความประสงค์จะเพิ่มพูนทักษะ ความรู้ ก็สามารถสมัครเข้าอบรมได้ โดยติดต่อกับสำนักการศึกษาต่อเนื่องโดยตรง และลักษณะที่สองเป็นการอบรมที่จัดขึ้นเพื่อเป็นบริการแก่หน่วยงานทั่วไป ทั้งภาครัฐและเอกชน หลักสูตรประเภทนี้จัดขึ้น ตามความประสงค์ในการพัฒนาบุคลากรของหน่วยงาน บริษัทหรือองค์กรต่าง ๆ ซึ่งมุ่งเสริมทักษะ ความรู้เฉพาะในส่วนที่หน่วยงานต้องการอบรมให้แก่พนักงานของหน่วยงานนั้น ๆ โดยตรง

4. ด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

หน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งของมหาวิทยาลัยนอกเหนือจากภารกิจหลักคือ การสอนแล้วมหาวิทยาลัยต้องให้การส่งเสริมและฟื้นฟูรักษาศิลปวัฒนธรรมของชาติ ด้วยการเป็นสถาบันที่รวบรวมความรู้ ค้นคว้าวิจัย เพื่อถ่ายทอดความรู้นั้นให้แก่นักศึกษาและชุมชน ช่วยสร้างเสริมทัศนคติของนักศึกษาและชุมชนให้เห็นคุณค่า มีค่านิยม และภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของชาติ

สำหรับมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช ได้ตระหนักถึงความสำคัญในการกิจด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเช่นกัน จึงได้พยายามพัฒนาบทบาทด้านศิลปวัฒนธรรมควบคู่ไปกับบทบาทด้านอื่น ๆ อาจารย์ของมหาวิทยาลัยได้เข้ามามีบทบาทในการกิจด้านนี้ใน 3 ลักษณะคือ

การสอน อาจารย์ของสาขาวิชาศิลปศาสตร์ได้เข้ามามีบทบาททางการสอนมากกว่าอาจารย์สาขาวิชาอื่น เนื่องจากสาขาวิชาศิลปศาสตร์ได้เปิดหลักสูตรไทยคดีศึกษาและหลักสูตรวัฒนธรรมศึกษา เพื่อจะช่วยให้เพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทย แก่ผู้ที่ปฏิบัติงานตามหน่วยงานวัฒนธรรมต่าง ๆ ตลอดจนประชาชนทั่วไป ผู้สนใจใฝ่รู้ในเรื่องของสังคมและศิลปวัฒนธรรมไทย (ทองอินทร์ วงศ์โสธร, สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2535)

การวิจัย "โครงการสุโขทัยศึกษา" เป็นโครงการที่มหาวิทยาลัยจัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2526 ในวาระครบรอบ 700 ปี ที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงประดิษฐ์ลายสือไทย ด้วยตระหนักถึงความสำคัญของอาณาจักรสุโขทัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาค้นคว้าและวิจัยเรื่องต่าง ๆ ของอาณาจักรสุโขทัย อาทิ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม โบราณคดี และวรรณคดี เพื่อเป็นแหล่งกลางในการรวบรวม แลกเปลี่ยน และสร้างเสริมความรู้เกี่ยวกับอาณาจักรสุโขทัยในแง่มุมต่าง ๆ นอกจากนี้การศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมของอาณาจักรสุโขทัย ยังเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้มหาวิทยาลัยได้ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมสืบทอดมรดกจากอาณาจักรสุโขทัยมาจนถึงปัจจุบัน (นภลัย สุวรรณธาดา, 2531 : 237-238) นับได้ว่าโครงการสุโขทัยศึกษา เป็นโครงการวิจัยหนึ่งที่อาจารย์ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราชสามารถเข้าร่วมในการปฏิบัติภารกิจด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมได้ในอีกลักษณะหนึ่ง

การบริการวิชาการแก่สังคม มหาวิทยาลัยได้ผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง "เมืองไทย เมืองทอง" เพื่อเป็นบริการทางวิชาการแก่ประชาชนทั่วไป และเพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมไทย อันเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ซึ่งได้เริ่มผลิตและออกเผยแพร่เป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2530 และดำเนินต่อมาจนถึงปัจจุบัน ออกอากาศ ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เครือข่าย 2 ในวันอังคาร เวลา 18.00 - 18.20 น. มีรายการต่าง ๆ ดังนี้

1. รายการแนะนำโบราณสถาน โบราณวัตถุ ตลอดจนชีวิตความเป็นอยู่ของคนในจังหวัดต่าง ๆ
2. รายการความรู้เกี่ยวกับดนตรีไทย
3. รายการความรู้ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ

การเผยแพร่ความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมไทย ซึ่งเป็นบทบาทหน้าที่อีกประการหนึ่งสำหรับอาจารย์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการผลิตสื่อเพื่อเป็นบริการทางวิชาการให้แก่สังคม

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของอาจารย์

งานวิจัยภายในประเทศ

เปรมจิตต์ จิระพันธ์ (2512 : 87-101) ได้ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะหน้าที่การงานของอาจารย์ประจำในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผลการวิจัยได้ค่าเฉลี่ยปานกลาง ดังนี้

1. อาจารย์ท่านหนึ่งสอน 3 วิชาต่อภาค
2. อาจารย์ท่านหนึ่งใช้เวลาทำการสอน วิจัย บริการ และบริหารตามลำดับ ดังนี้คือ 24, 7, 6 และ 8 ชั่วโมงต่อสัปดาห์

และผลการเปรียบเทียบสรุปได้ว่า อาจารย์สองในสามของจำนวนอาจารย์ทั้งหมดทำการสอนโดยไม่ได้วิจัย และหนึ่งในสามของอาจารย์ทั้งหมดทำการสอนโดยไม่ได้ให้บริการ

สายไสว ไวยภาษ (2516 : 412-414) ได้ทำการสำรวจและวิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับผลิตภาพการทำงานของอาจารย์ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมุ่งศึกษาสภาพความเป็นจริงเกี่ยวกับผลิตภาพการทำงานของอาจารย์ แยกเป็น งานสอน งานเป็นที่ปรึกษาทางวิชาการ วิจัย บริหาร ผลปรากฏว่า อาจารย์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทำงานมากเกินไปโดยเฉพาะเรื่องการสอน แต่การวิจัย การบริหาร และงานที่ปรึกษาทางวิชาการ ยังอยู่ในระดับต่ำ และพบว่ายิ่งอาจารย์สอนมากจะทำการวิจัยน้อยลง และสอนนิสิตมากขึ้นไป รายวิชาที่สอนยิ่งมาก การวิจัยจะยิ่งลดลง

สุธีระ ทานตวนิช (2519 : 81-86) ได้ศึกษาบทบาททางวิชาการของอาจารย์มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน ในปีการศึกษา 2517 พบว่า อาจารย์ที่มีงานสอนมากเกินไปไม่มีเวลาที่จะทำงานวิจัย และบริการทางวิชาการแก่สังคม อาจารย์ส่วนใหญ่ซึ่งไม่ได้ทำการวิจัย มีอาจารย์ร้อยละ 12.82 เท่านั้นที่ทำการวิจัย โดยมีแรงจูงใจให้ทำวิจัยคือ มีใจรัก ต้องการขยายแวดวงวิชาการในสาขาของตน และต้องการปรับปรุงงานสอนของตนให้มีประสิทธิภาพ สำหรับปัญหาและอุปสรรคที่มีความสำคัญปานกลางถึงมากที่สุดทำให้ไม่สามารถทำงานด้านวิจัยได้นั้นคือ ขาดการสนับสนุนด้านการเงินและอุปกรณ์ ขาดความสะดวกและขาดความร่วมมือ มีชั่วโมงสอนมากอยู่แล้ว ไม่เห็นความสำคัญของการวิจัยด้วยตนเอง ขาดผู้นำในการวิจัย ขาดความรู้และทักษะในการวิจัย สำหรับบทบาทด้านบริการทางวิชาการพบว่า อาจารย์ส่วนมากได้ร่วมสัมมนาทางวิชาการกับอาจารย์ในสถาบันเดียวกัน จัดนิทรรศการทางวิชาการ และพิมพ์เอกสารประกอบการสอน ส่วนอุปสรรคได้แก่ ขาดความสะดวกและขาดความร่วมมือ ขาดการสนับสนุนด้านการเงินและอุปกรณ์ มีชั่วโมงสอนมากอยู่แล้ว รวมทั้งระบบบริหารไม่เอื้อต่อการให้บริการ

ยุพิน ศิริพละ (2520 : 162) ได้ศึกษาบทบาทและความรับผิดชอบของอาจารย์ในวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับบทบาททางด้านการวิจัย พบว่า ในส่วนที่เกี่ยวกับความคิดเห็น ประชากรในการวิจัยส่วนใหญ่เห็นว่าการแต่งตั้งตำราและผลิตเอกสารทางวิชาการ การมีส่วนร่วมในโครงการวิจัยของวิทยาลัยและสถาบันอื่น ๆ การทำการวิจัยด้วยตนเอง การนำผลการวิจัยต่าง ๆ มาใช้ และการผลิตเครื่องมือหรืออุปกรณ์การสอนแบบใหม่ ๆ มีความสำคัญทั้งสิ้น แต่ในการปฏิบัติจริงมีการปฏิบัติน้อยทุกด้าน ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานด้านการวิจัยนั้นส่วนใหญ่เห็นว่า การมีงานในความรับผิดชอบมากเกินไป และการไม่มีทุนหรืองบประมาณที่จะทำการวิจัยเป็นปัญหาและอุปสรรคมาก ส่วนการขาดความรู้และประสบการณ์ในการทำการวิจัยและการที่ผลการวิจัยไม่ได้ถูกนำไปเผยแพร่ และนำไปใช้เป็นปัญหาและอุปสรรคน้อย

วรนุช พงศ์สถาพร (2523 : 56-58) ได้ศึกษาวิเคราะห์ความคิดเห็นของอาจารย์คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เกี่ยวกับการกิจของมหาวิทยาลัย โดยตั้งสมมติฐานในการวิจัยบนแนวความคิดที่ว่า อาจารย์ที่มีพื้นความรู้ในสาขาวิชาแตกต่างกันและลักษณะของหน้าที่แตกต่างกัน น่าจะมีความคิดเห็นเกี่ยวกับงานประเภทต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยแตกต่างกันด้วย จึงได้ศึกษากลุ่มตัวอย่างอาจารย์คณะศึกษาศาสตร์ ใน 4 สาขาวิชา คือ สาขาวิชาคณิตศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ สาขาวิชาสังคมศึกษา สาขาวิชาภาษา และสาขาวิชาพลานามัยหรือศิลปะ ผลการวิจัยพบว่าความคิดเห็นของอาจารย์ 4 สาขาวิชาแตกต่างกันในเรื่องของงานสอนเท่านั้น ส่วนงานวิจัย งานเขียนทางวิชาการ และงานบริการชุมชนไม่พบว่ามีความแตกต่างกัน และอาจารย์ส่วนมากมุ่งความสนใจในด้านการสอนมากกว่างานด้านอื่น

พัชรินทร์ ลาภานันท์ (2526 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทบาทเกี่ยวกับการให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนของคณาจารย์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า คณาจารย์เกือบทั้งหมดเห็นว่าการสอนเป็นหน้าที่ที่สำคัญที่สุด รองลงมาคืองานวิจัย การเป็นที่ปรึกษานิสิต และการให้บริการวิชาการแก่ชุมชน ตามลำดับ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีบทบาทในการให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนมากที่สุดคือ เวลาและผลตอบแทนที่ได้รับจากการให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชน มีทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และความสบายใจที่ได้รับใช้สังคม ส่วนลักษณะการให้บริการวิชาการทางสื่อมวลชนที่คณาจารย์มีบทบาทมากที่สุดคือ การให้บริการวิชาการทางวารสาร ส่วนการให้บริการวิชาการรายกลุ่มมีบทบาทเป็นวิทยากรมากที่สุด และการให้บริการรายบุคคล คณาจารย์มีบทบาทในการให้คำแนะนำแก่ผู้มาติดต่อมากที่สุด ปริมาณการให้บริการส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 1-5 รายต่อปี สาขาวิชาที่ให้การบริการส่วนมากเป็นสาขาเกษตร สำหรับปัญหาการให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชน มีปัญหาเรื่องเวลามากที่สุด รองลงมาคือพื้นความรู้และความสนใจของผู้รับแตกต่างกัน

สุภาณี พัฒราช (2530 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทบาทที่เป็นจริงและบทบาทที่คาดหวังของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนที่มีต่อการทำนุบำรุงวัฒนธรรมของชาติ ตามทัศนะของผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษา พบว่าลักษณะงานในการจัดกิจกรรมเพื่อทำนุบำรุงวัฒนธรรมของชาติของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนนั้น ผู้บริหารและอาจารย์มีความคิดเห็นว่า กิจกรรมที่ปฏิบัติอยู่จริงมากที่สุดคือ การจัดการแสดงหรือนิทรรศการ ส่วนนักศึกษามีความคิดเห็นว่า กิจกรรมที่ปฏิบัติอยู่จริงมากที่สุดคือ การจัดอภิปรายหรือปาฐกถา กิจกรรมที่ผู้บริหารต้องการให้มีมากที่สุดคือ การจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ส่วนอาจารย์กับนักศึกษาต้องการให้มีกิจกรรมการจัดการแสดงหรือนิทรรศการมากที่สุด ส่วนวิธีดำเนินงานที่ปฏิบัติอยู่จริงที่ผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษา มีความคิดเห็นมากที่สุดคือ การดำเนินงานเองเป็นเอกเทศ ส่วนวิธีดำเนินงานที่ผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษาต้องการให้มีมากที่สุดคือ การร่วมมือกับสถาบันองค์กร และหน่วยงานของรัฐ และกลุ่มตัวอย่าง ทั้งสามกลุ่มมีความคาดหวังเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเพื่อทำนุบำรุงวัฒนธรรมของชาติของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนในระดับที่สูงกว่าบทบาทที่ปฏิบัติอยู่จริงในทุกข้อ และทุกด้าน

งานวิจัยในต่างประเทศ

บาร์นาร์ด (Barnard, 1972 : 3712-A) ได้ศึกษาถึงความคาดหวังในบทบาทและความขัดแย้งในบทบาทของอาจารย์ในมหาวิทยาลัย โดยสอบถามความคิดเห็นของนักศึกษาระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษา จำนวน 125 คน และอาจารย์ในมหาวิทยาลัยทางภาคตะวันออกเฉียงของสหรัฐอเมริกา จำนวน 67 คน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า อาจารย์มีความเห็นว่าบทบาทที่สำคัญที่สุดคือ การสอน อาจารย์และนักศึกษาทั้งสองกลุ่มมีความเห็นตรงกันว่า กิจกรรมในบทบาทของอาจารย์ที่จะส่งผลโดยตรงต่อนิสิตมากที่สุดคือ การสอนและการแนะแนว สำหรับกิจกรรมด้านการวิจัย การเป็นที่ปรึกษา และให้บริการนักศึกษาให้ความสำคัญน้อยกว่าอาจารย์ อาจารย์มีความเห็นว่างานวิจัยและการเขียนบทความทางวิชาการเป็นปัญหาขัดแย้งมากที่สุด เพราะอาจารย์คิดว่ากิจกรรมนี้มีความสำคัญมากทั้งต่อตนเองและโดยส่วนรวม หากแต่ถ้าไม่ค่อยจะมีเวลาให้กับกิจกรรมนั้น ๆ มากนัก เพราะมีงานสอนและงานเกี่ยวกับกิจกรรมนักศึกษา มาก พร้อมกันนี้ก็ยังมิข้อเสนอแนะอีกด้วยว่า นอกจากการศึกษาถึงความคาดหวังของนักศึกษาแล้ว ควรจะได้มีการศึกษาถึงความคาดหวังของผู้บริหารพร้อมกันไปด้วย

นีล (Neil, 1981 : 41) ได้เสนอแนะไว้ว่า ระบบการสอนทางไกลจะประสบผลสำเร็จได้จะต้องประกอบด้วย การสร้างและผลิตสื่อการสอนที่มีคุณภาพ มีประสิทธิภาพเป็นที่ยอมรับ ใช้วิธีการสอนที่เหมาะสม หลักสูตรการสอนที่ดี และผู้เรียนให้ความร่วมมือในการเรียน และมีอิสระในการเรียนเป็นอย่างดี

การกำหนดหลักสูตรและแนวทางการเรียนการสอนให้ชัดเจน และเป็นประโยชน์สำหรับการศึกษอย่างแท้จริง มีการติดตามประเมินผลการเรียนการสอนเป็นประจำ เพื่อนำคำตอบเหล่านั้นมาปรับปรุงหลักสูตรอยู่เสมอ

อับลุล ลาทิฟ (Abdul Latiff, 1989) ได้ศึกษาความขัดแย้งในบทบาท ความคลุมเครือในบทบาท และความพึงพอใจในงานของอาจารย์ในระบบการศึกษาทางไกลในมหาวิทยาลัยชามะเลีย (University of Science Malaysia) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้ง ความคลุมเครือในบทบาท และความพึงพอใจในงานของอาจารย์ จากการศึกษาพบว่า 1) ความคลุมเครือในบทบาทมีความสัมพันธ์ในทางลบต่อความพึงพอใจในงาน 2) ความคลุมเครือในบทบาทเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะใช้วัดความพึงพอใจในงานได้ดีกว่าความขัดแย้งในบทบาท 3) ความขัดแย้งในบทบาทและความพึงพอใจในงานมีความสัมพันธ์กันอยู่ในระดับต่ำ แต่ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นเช่นนี้เสมอไป หากได้มีการควบคุมตัวแปรที่เป็นภูมิหลัง และได้เสนอแนะให้มหาวิทยาลัยมีการปรับปรุง โดยการบริหารงานควร จะก้าวไปที่ละขั้น บทบาทที่อาจารย์รับผิดชอบควรมีความชัดเจน รวมไปถึงโครงสร้างของมหาวิทยาลัย ควรให้ชัดเจน และมีข้อมูลอย่างเพียงพอ มีการติดต่อสื่อสาร มีความเข้าใจ และความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหาร อาจารย์ และนักวิชาการให้ดีกว่า ที่เป็นอยู่ ซึ่งจะประสบผลสำเร็จได้ด้วยการจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม อาทิเช่น มีการประเมินระบบ และการวางแผนเพื่อการขยายโปรแกรมทางการศึกษาทางไกล

จากผลการวิจัยทั้งหมดทั้งในประเทศและต่างประเทศที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่าบทบาทของอาจารย์ในมหาวิทยาลัย ทั้งในระบบปิดและระบบเปิด แม้แต่มหาวิทยาลัยรามคำแหง พบว่าส่วนใหญ่ก็ยัง คงเน้นบทบาททางการสอนมากที่สุด โดยถ้ายิ่งทำการสอนมากการวิจัยจะยิ่งลดลง ส่วนใหญ่จะทำการสอนโดยไม่ได้วิจัย ทั้งที่อาจารย์ส่วนใหญ่เห็นว่างานวิจัย งานบริการ ก็มีความสำคัญเช่นกัน แต่เนื่องจาก การที่มีชั่วโมงสอนมาก มีงานในความรับผิดชอบมากเกินไป ตลอดจนขาดการสนับสนุนด้านการเงิน และอุปกรณ์ที่จะทำการวิจัย จึงเป็นปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญ สำหรับบทบาทด้านการให้บริการทาง วิชาการแก่สังคม มีอาจารย์เพียงหนึ่งในสามที่ทำหน้าที่สอนโดยไม่ให้บริการทางวิชาการ แสดงว่าอาจารย์ยัง คงให้ความสำคัญกับงานบริการ แต่ที่มีการปฏิบัติน้อยก็เนื่องมาจากปัญหาและอุปสรรคเช่นเดียวกับการวิจัย ตลอดจนขาดความสะดวกและความร่วมมือจากฝ่ายบริหาร สำหรับลักษณะการให้บริการจะเน้นเนื้อหาทางด้าน การศึกษาในรูปของการอบรม สัมมนามากที่สุด ส่วนบทบาททางการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ของชาตินั้น ได้มีการศึกษาถึงบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนในด้านดังกล่าว พบว่ามีบทบาทอยู่ใน ระดับปานกลาง โดยกิจกรรมที่ปฏิบัติอยู่ในลักษณะการจัดการแสดง นิทรรศการหรืออภิปราย และส่วน ใหญ่มีความคาดหวังที่สูงกว่าบทบาทที่ปฏิบัติอยู่จริง

กล่าวโดยสรุป ได้มีผู้ทำการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของอาจารย์หรือบทบาทของสถาบันตามภารกิจของมหาวิทยาลัยทั้งสี่ด้านคือ สอน วิจัย บริการทางวิชาการ และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติอย่างกว้างขวางในการศึกษาระบบปิด แต่ในการศึกษาระบบเปิดโดยเฉพาะในสถาบันที่ใช้ระบบการศึกษาทางไกล ปรากฏว่ายังไม่มีผู้ใดทำการวิจัยไว้ การวิเคราะห์บทบาทของอาจารย์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยเปิดที่ใช้ระบบการสอนทางไกลดังกล่าว จะทำให้ทราบลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไปซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอนและการดำเนินงานของมหาวิทยาลัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย